

РУСИН

www.rusynacademy.sk

RUSÍN r. XXXIV, č. 2/2024

Юбіланта
Людміла Шандалова
за свою умілецьку
творчість была
дакількораз оцінена,
і найвысше –
меджінароднов
Преміев за русиньску
літэратуру, сошку
якой тримле у руках.
Фото: А. З.



30. марта 2023 ся прэзідэнтка СР Зузана Чапутова (друга зліва) стрытила з актывёнама людзмі Пряшівскага краю, меджі нима і з русиньскыма асобнасьцямі: (зліва) Аннов Плішковоў, Любоў Кралёвоў, Людмілоў Шандаловоў і Маріёў Пайзінковоў.

Фото: архів прэзідэнткы





• Мгр. Петро Крайняк є многым знамый як особность комуналной і штатной політiкы, котрый в сучасности є окрем іншого віце-пріматором Пряшова.

Русин Мгр. Петро Крайняк із шарішского Солівару – віцепрiматор Пряшова

Споминам собі на ситуацію сперед выше 20 років, кедь на єдній з акцій Русиньской оброды в Братіславі – выставі к юбілею зроду організації – взяв участь в тім часі наймолодшый русиньскый активіста з роду Крайняковых – Петро, тогды був вояком закладной военьской службы. А там, може з фіглів, може серьёзно, як кобы пророцькы повів, же раз буде він председом Русиньской оброды. З оглядом на тогдышній ёго молодой вік то были смілы слова, годны скоріше зрілого чоловіка із богатыма животныма скушеностями і силнов мотивацієв. Знаме, же тоту систематічно черьпав у родиннім кругу – од свого отця Юдр. Петра Крайняка, довгорочного активісты і функціонаря Русиньской оброды, і стрыка ТгЛіц. Франтішка Крайняка, священника, який ся до історії грекокатолицькой церькви навсе записав як фундатор русиньской пасторації.

Піти в стрыковых слідах было і Петровым желанєм, з яким наступив на штудії на Грекокатолицьку теологічну факулту Пряшівской універзیتی і до семінарії. Хоць судьба му не дожычила стати ся священником, але „лем“ учітелєм, він ся з великым респектом схыляв перед тов професієв, яку все розумів і розумить як покликаня. Доказом того є і факт, же по скончіню теологічной факулты (2007) не выберав собі, як переважна часть молодых абсолвентів, з якихсь лукратівных міст на учітелёваня, в якім бы легко запав до категорії рядовых учітелів із за-



• Стрїча з папом Франціском в Авлі Павла VI. у Ватікані 6. октобра 2018 на Путї грекокатоликів при нагодї 200-роча творїня Пряшівской єпархії.

О Б С Я Г

Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК:
Русин Мгр. Петро Крайняк
із шарішского Солівару –
віцепрiматор Пряшова

1

ПгДр. Кветослава КОПОРОВА,
ПгД., унів. доц.: Вызначный
животный юбілей Людмілы
Шандаловой

6

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.:
Коміка стереотіпів Мірослава
Жолобаніча

8

17. януар в нашім календарі є
записанный як День Русинів Сербії

15

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД.:
ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік
2024 ч. 2

16

Мірослав ЖОЛОБАНІЧ:
Коцурик з Тополі

16

Юрко ХАРИТУН: Мої солові:
Поезія і я, Акорды дроздів,
Пташка і ты, Де добрі віршам?,
Згадка, Коли присніє ся, Може
правда така, Совість, Поезія як
хліб, Недописаны віршы, Маяк,
Не згадую, Мачанка

18

Одбыв ся 60. семінар
карпаторусиністыкі

20

ПгДр. Мгр. Люба КРАЛЁВА,
ПгД.: Родина Іларіона і Іріны
Ільковичовых – вызначна родина
русиньской інтелігенції (1)

21

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: ЗІРС
выдало далшы дві монументалны
історічны публікації

29

Мгр. Петро МЕДВІДЬ: Моніка
Кандрачова лавреатков Премії
Фра Анджеліко

31



• Петро Крайняк як штатный таёмник і Ян Геро, пізніший уповноважений влади СР про ромскы комуніты, на 2. Европскім едукачнім саміті 2019 у Бруселі, де репрезентовали Словакію.

жытыма стереотіпами. Він замірив просто до школы з ромскыма дітми з осады у Свіні, недалеко од Пряшова.

В спеціальных условиях одучів 5 років, почас яких ся снажив выховати з молодых Ромів честных людей, што в будучности будуть приносом нелем про себе, свій жывот, але може і про свою громаду ці про сполочность, в якій стоять на периферії. Робота з ромскыма дітми го захопила до такой міры, же в тій громаді собі нашов жену свого жывота Луцію, заедно і маму свого сына Петра.

І так – хоць неплановано – Петро Крайняк ся став інтегралнов частёв такой двох народностных громад – русиньской і ромской, проблемы яких систематічно спознавав не спосередковано, а прямо, жыючі і контактуючі ся з людми і репрезентантами даных громад. То была добра выходна позіція нелем про роботу народностного активісту, але і про будучого політіка (члена партії Мост-Нід і члена ей презідії од року 2014) на комуналній уровни, наперед містьскій (од року 2010 посланець за Пряшів-Солівар у пряшівскім містьскім парламенті), а пак і крайскій (од року 2013 посланець Пряшівского самосправного края). Вступом до політічної партії з вызначным народностным акцентом активіты Петра Крайняка набирають шыршы

розміры і дають му можности проявити ся як народностному політікови. „Вынесли“ го до Уряду уповноваженого про народностны меншыны (2012 – 2013), а по парламентных вольбах в році 2016 до функції штатного таёмника Міністерства школства, науки, баданя і шпорту СР. По послідніх вольбах в році 2020 свої скушености з комуналной, штатной і народностной сферы може імплементовати у функції віцепрیمатора Пряшова. В тім контексті сьме панови Крайнякови поставили пару вопросов у слідуючім інтервю.

• *Пане Крайняк, в першім ряді довольте поградувати Вам к далшому успіху в політічній карьєрі – зволіню за віцепрیمатора Пряшова, зажелати Вам много успіхів і позітивных резултатів у роботі. Зарівно Вам хочу поставити першый вопрос – з якыма планами і амбіціями сьте прияли номінацію на уж споминану функцію і што ся Вам з них доднесь подарило зреалізовати?*

– Місто Пряшів люблю, є то моє родне місто. Знам го як обчан і познам ёго проблемы і силны сторінкы. Місто є з рока на рік красше, приваблівіше про туристів, але і про людей, котры ту приходять за работов. По дванадцятёх роках як посланець заступительства Пряшова прияв єм понуку і нового пріматора Франтішка Ольгы. Мам на старости сферу школства, културы і соціальных діл. По першім році сьме ся пустили до дакількох активностей – буде ся новый фотбаловый штадіон, новый дім соціальных служеб про 40 клієнтів на Цемяті, поправляме многы школы, подарило ся нам ожывити културу міста. Далшы проекты ся приправлюють. Мусиме продовжовати у своїй роботі і вірю, же то жытелі міста оцінять. Честна робота і в політіці приносить свої плоды, єм о тім пересвідченый.

• *Знаме, же ся довгодобо ангажуєте і в народностній політіці, кандідовали сьте до парламенту СР за партію заложену на народностнім прінціпі Мост-Нід. Вдяка тому сьте в роках 2016 – 2020 были у функції штатного таёмника Міністерства школства, науки, баданя і шпорту СР. Нераз і в русиньскій пресі были публікованы інформації о Ваших проектах і выслідках Вашой работы у тій функції, а то главно в кон-*

тексті розвою русиньского школства і навчання русиньского языка в школьській системі СР. Як Вы оцінюєте з одступом часу Вашу роботу у тій функції? Ці Вами заложены тренды і проєкты мають своє продовжіння і в сучасности?

– В уведжєных роках єм робив у сфері з міністрами за Словацьку народну партію (SNS), а за многы річі треба было боєвати. Наперек тому ся нам много активностей подарило. Конєць-кінців тото найважніше захопив мій тогдышній радця Марцел Шефчік в публікації „Peter Krajnák, štátny tajomník rezortu školstva” (Bratislava, 2020). З одступом часу поважюю за найвекшыи успіх, окрем многых школьских будов або фізкультурных сал, главно: Охрану і підпору малокласных школ на народностных територіях, приятя Концепції навчання русиньского языка і культури і прінціпіалну підпору сфери зачатя навчання штудійного програму Учїтельство ромского языка і літературы на Пряшівській універзіті в Пряшові, котре сьме і фінанчно підпорили. В сучасности ся рихтує велика реформа школства, секція народностного школства там є, але кедь не буде крыта політіком з народностной партії, так не чекам прінціпіалный прогрес. Єм але радый, же у сфері зістали з мого дія-

тельство люде, котры тому агенду посувають дале.

• Котры области народностной політікы в СР суть подля Вас найвєце проблематічными, і в котрых видите можности і потеціал на імплементацію проєктів заміряных на ефективный розвои школства народностных меншын, враховано русиньской?

– Затля ся на Словакії не подарило прияты закон о поставлїню народностных меншын і актуално є огрожєна екзїстенція Фонду на підпору культуры народностных меншын (позначка: рік 2024 по наступі новой влады), о котрого створїня ся заслужыла партія Most-Híd). Все є ту можність створїня меншыновых самосправ, о котрых ся цілком перестало говорити. Важным проблемом суть слабы навчалны резултаты дітей з бідных родин, главно тых, што жыють у соціално вылучєных осадах. Проблемы в народностнім школстві мусиме розділити до трєх категорій – матерьскы і основны школы, середні школы, высоке школство і підпора цілжыветного навчання. Акцент на зліпшїня ставу народностного школства треба дати в рамках якостной приправы на высокій школі, дігіталізації і модерных



• Презентація публікації Петра Країняка мол., о владыкови Гопкови – Єпіскоп Васілій у фотографіях, котра ся odbyла у костелі в Сольній Бани у 2019 році. Другый зліва стрыко автора, священник Тєліц, Франтішек Країняк.



• Из сестриним сыном Самком і сыном Петром (вправо) на гробі священника і історіка Николая Бескида в Кошицях в році 2020.

учебных помічників, і континуалного навчання учітелів. Малы народностны меншыны потребують алтернатіву в подобі дитських курзів і заплаченых тзв. ротуючих учітелів плаченых штатом.

• **З якыма планами сьте наступили до сучасной функції віцепрیمатора Пряшова і котры сферы жывота міста суть у Вашій компетенції? Можете спомянути дакотры резултаты Вашой работы?**

– **Уж ем высше повів, же є то школство, соціалны діла і культура. Дашто докончуєме з минулого періоду, припралюєме і новы проєкты, напр. ціклотрасы і модерну сепарацію одпаду. Покры іде о мої сферы, так ся дуже тішу ай з малых дрібностей, котры підпорують молоду генерацію. На выроча міста, наприклад, при споминаню на ослободжіня міста – 19. януара были участны школярї основных школ, міський уряд сьме отворили і далшым навщівникам, ходять ку нам**

діти, молодеж ці фреквентанты Меджіна-родной літнєй школы русиньского языка і культуры з Пряшівской універзіты, реалізієме проєкт UNICEF про підпору людей, котры одышли з України. Підписали сьме меморандум о сполупраці з Крайскым музеєм в Пряшові, поправляєме гробы вызнамных особностей на пряшівскім цінтерю, зачали сьме проєктовати два дома соціалных служб на Секчові і на Цемяті, поправляєме ОШ на ул. Байкалській на Сідліску III. і проєтуєме модерну матерьску школу в центрі міста на ул. Гвездославовій. Вшытко є то колектівна работа людей а ем рад, же діла поступують допереду.

• **Має народностна політика своє місто і в сучасній Вашій функції? До якої міры?**

– **Наісто має, стрічам ся з організаціями і окремыма людми і забезпечуєме їх контакт з міськым урядом. Комунікуєме тыж з інштитуціями Пряшівского самосправного**

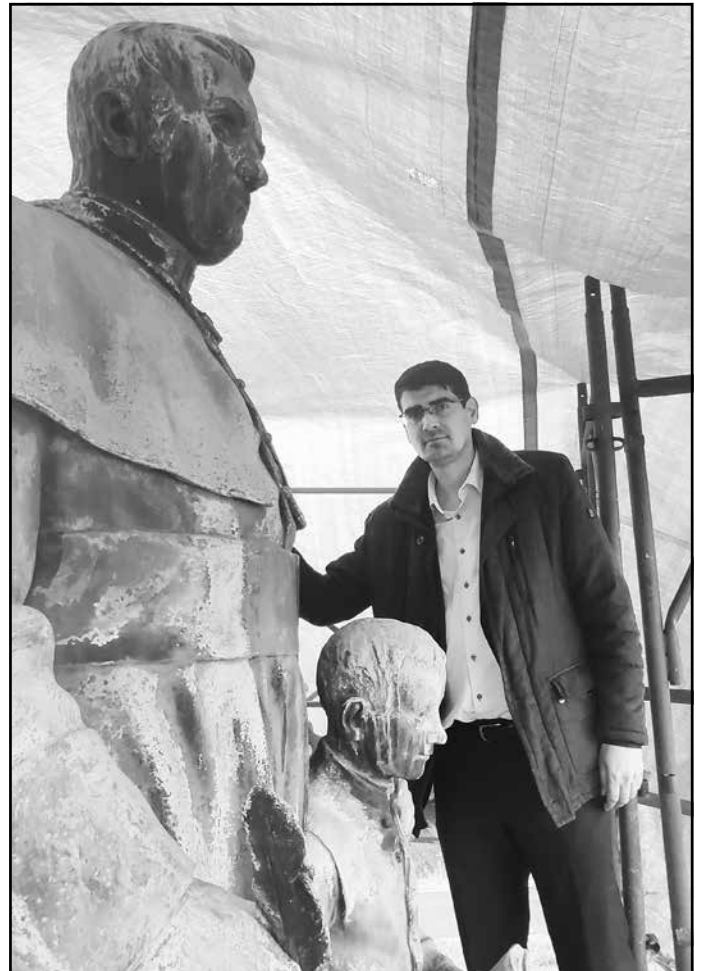
края. Зачали сьме поправляти Памятник Александра Духновича од Олены Мандіч з року 1933 при Торисі, што єм іщі як посланець выжадовав. Єдночасно єм вывжыв свої компетенції на повторне умістніня памятной таблы Александра Духновича в крїпті грекокатолицькой катедралы, де в комунікації з крайскым памятковым урядом і грекокатолицькым єпіскопством ся подарило табу наіншталовати на стїну крїпты. Ай кедь не є на місці, де была од засїданя Світового конгресу Русинів в році 2003, нашла сі своє достойне місце. Послїдніх пять років, од реконструкції крїпты, была демонтована і недостойно положена на підлогу крїпты. Так і то ілюструє, же придїляме належну позорность і темам, котры ся дотуляють наших русиньскых вопросів.

• Пряшів є многонародностне місто з вызначным русиньскым елементом, яке ся записало до історії нелем містных Русинів, але і шырше – до історії карпатьскых Русинів, главно через діятельство Грекокатолицькой єпархії, конкретных ей русиньскых єрархів і священників. Як оцінюєте сучасный русиньскый народностный элемент у Пряшові? Має Місто Пряшів конкретны проекты на підпору народностного жывота?

– Місто через свої культурны гранты підпорує многих жадателїв, напр. конкурз кресленого гумору *Zlatý súdok*, котрый організує Русин Федор Віцо. Дали сьме дарункы про гостів архієпіскопского высвячїня нового владыкы Йоны (позначка: Осифа) Максима. В Парку культуры і одпочінку (РКО) выступляють умелці з русиньскыма програмами, маме контакт з партнерьскым містом Мукачово, робили сьме концерт на підпору войнковой України, де было много наших Русинів. Кедь є потреба, то як отворене місто помагаме, де треба. Є то наша повинность. А не браниме ся і новым ініціативам ці активностям.

• В якій сфері жывота видить своє місто, або місію, Петро Крайняк в будучности?

– Моєв першорядов задачов є постарати ся о родину і зробити ей щастнов. До року 2026 бы єм рад зробив штонайвце про місто в су-



• При скульптурі Александра Духновича з року 1933 у Пряшові, котрой реконструкцію як віцепрїматор Пряшова ініціював (децембер 2023).

часній позиції. Наслїдно бы єм рад продовжовав у верейній службі посланця за Солївар, бо то є моя „любов“; люблю южный Шаріш, Сланьскы верьхы і Солївар і мам много планів. Але хочу ся замїряти тыж на школство і навчаня історії і релїгії в школах. Привести дітей ку познаню своїх корїнів – генеалогічных, релїгійных і географічных; їх познаня буде про їх жывот міцнов опоров. Попозерайте на діти з бідных родин, неповных родин, ці діти із патологїчнымы проявами. Они не познають минулость своєї родины, мають мінімалне одношіня к своему родному місцю і часто ся хаотїчно орьєнтують у вызвах жывота. При тім вшыткім хочу і дале помагати процесам і хосенным ініціативам Третєго русиньского возроджїня, котре подля історїка, академіка Павла Роберта Магочія зачало в році 1989.

Розговор вів
Мгр. Александер ЗОЗУЛЯК

Визначный животный юбілей Людмілы Шандаловой

21. фебуара 2024 ся дожыла визначного животного юбілея русиньска активістка, писателька, членка Сполку русиньскых писателїв на Словакії інж. Людміла Шандалова із Нижній Ядловой окрес Свідник.

Людміла Шандалова ся народила 21. фебуара 1964 в селі Залісся на Україні своїм русиньскым родічам як друга дітина, позад брата. В року 1966 ся зо своєв родинов вернула до родного краю – до Свідника в бывшім Чеськословеньску, одкы ей родічі, як много іншых Русинів по войні в році 1947 оптовали на Україну за ліпшым животом. У Свіднику наступила до основной школы, а потім ся ту учіла ай на середній школї – гімназії, яку скончіла в році 1982. Наслідно продовжовала штудовати економію на Высокій школї польногосподарьскій в Нітрї. В році 1986 ей закончіла і здобыла титул інжінїрька економії. У функції економкы робыла довгы рокы на польногосподарьскім дружстві в Дуплінї, пізніше ей економічны службы вывжывали ставебны і іншы фірмы. Од року 1997 дає економічны службы і фінанчне

порадництво як podnikateľka. Є выдата, мать трєх сынїв. Іщі в часі середнєшкольскых штудій писала до школьскых новинок і была членков редакчной рады. По роках ся вернула к писаню, жебы свої емоції і сны выповіла дітєм, родині, знамым, але ай незнамым, котры проявлять інтерес о ей творы.

Людміла Шандалова любила книжки од дітинства. В них находила оддых, забаву і животны правды, прожывала з героями їх судьбу, посередництвом книжок вникала до світа фантазії і снів. Може десь там ся народив і ей сон: стати ся нелем пасівнов приїмательков умелецького тексту, але ай сама творити. Минуло од того часу много років. Кедь є сон міцный, він почекає на свій час... Тот час про Людмілу настав десь в році 2010, коли під впливом розлічных факторів і не-



• Найліпшы писателї за рік 2023, котры были оцінены 29. 12. 2023 у Пряшові на 10. Літературнім конкурзі Марії Мальцовской, што організує Сполук русиньскых писателїв на Словакії: (зліва) Мірослав Жолобаніч (3. місце), Людміла Шандалова (1. місце) і Марія Шмайдова (2. місце).

сподівань дістала ся ближе ку вопросу русинства і процесу оброджіння русиньской народностной меншыны, з можностями ей далшого розвитку в рамках Словеньска. Пробуджены емоції ку свому родному – к материньскому языку ей наштартовали ку тому, же написала першый стих по русиньскы: Карпаты, Карпаты... За короткый час (в році 2011) ініціовала заложіння обчаньского здружіння *тота агентура*, якого ся стала директорков. Головным цілём здружіння є підпора русиньской народностной меншыны, захованя і розвиток ей културы, традицій... В року **2011**, перед списованём жытелів *тота агентура* зробила музику к поетичным словам Людмілы



• Дітьському читателёви активна писателька Людміла Шандалова присвятила веце книжок, єдно з них є і книжочка *Маме дома псика* (2022).

Шандаловой (музику зложыв небогый Осиф Кеселіця) і выдала цедечко із співанков *Карпаты, Карпаты...* ЦД шырила меджі Русинами з цілём пробуджати їх самоусвідомліня і привести їх к тому, абы ся офіціално голосили ід своїй народности. Поступні пробовала дале писати в русиньскім языку. На самый перед ся хотіла приговорити найменшым – дітём. Глядала можности і теми, якы бы малого читателя ословили. Выслідок на себе не дав довго чекати.

В році **2013** дебатовала публікацієв про найменшых *Pod te, d'ity, što vam povim...* (друге виданя вышло в році **2014**), оціненов в році **2015** меджінароднов Премієв А. Духновіча за русиньску літературу. Тым вкročила на сцену русиньской літературы про діти і стала ся ей природнов сучастєв. В році 2014 была книжка про успіх меджі читателями выдана другыраз. В році **2016** выдала зборник повідань з періоду Другой світової войны *Червеный берег*, котрый був Літературным фондом оцінений Цінов А. Павловіча за оригінальний умелецькый твір в русиньскім языку.

В далшых роках свій писательскый талант вывжыла знова на писаня про діти, чого выслідком было вольне продовжіння першой книжки віршів – о домашніх звірятках, далшов публікацієв про найменшых *Ани бы сьте не вірили* (2018), в котрій ся находять віршыкы о чуджокрайных звірятах. Наслідовала книжка поезії з набоженьсков тематіков (таксамо про дітьского читателя) *Напо ся водічкы* (2020). Тота здобыла Ціну верейности в категорії Белетрія в Літературнім конкурзі Книга рока ПСК 2021. Меджітым наша

юбілантка дале творила і глядала наповніня в інших літературных жанрах про діти. Пише сценарї театралных гер, з котрыма выступляють діти свідницьких школ в рамках Свідницького фестивалу. Знамы суть тітулы *Дівчатко і жебрак*, *Чудесна лавочка*, *Приповідка з ліса*, *Wifintená princezná*, *Юрко а поклад*. Людміла Шандалова ся уж дакілько років зучастнює Літературного конкурзу Марії Мальцовской, де здобывать таксамо оцініня. До конкурзу посылать інтімну поезію, духовну поезію і курты прозовы творы.

Дітьському читателёви веновала ай свою послідню публікацію *Маме дома псика* (2022), в тім році приправила на выдана

далшу прозу про найменшых з назвов *Маковы приповідкы*. Авторка так знова прияла вызву приговорити ся дітьському читателёви. Попробовала зауяти куртыма модерныма приповідками, такыма як Муха, Горнець, Фізолі, Маковый концерт, Діравый капелюх... Штири з уведжєных приповідок здобыли перше місце в Літературнім конкурзі Марії Мальцовской 2023.

Маковыма приповідками авторка пробує новаторьскым способом принести на русиньску літературну сцену модерну авторьску приповідку. Она нелемже розвивать фантазію дітей, але таксамо засобу слов в материньскім языку, што має великый вплив на пестованя народной ідентіты у наймолодшого потомства Русинів. Людміла Шандалова пробуджати і зміцнює чутя народной ідентіты нелем у наймолодшой генерації, але своєв особнов участєв на розлічных бісїдах і авторьских читанях ословлює ай середню і старшу генерацію, за што їй належить наше подякованя.

Інж. Людміла Шандалова є професієв економка, зато в русиньскім літературнім контексті є незвычайным, но о то выразнішым зъявом. Може творити в розлічных жанрах, а в кождім з них є успішна, о чім свідчіть множество оцінінь.

Нашій юбілантці, за натуров скромній, но амбіціозній жені і талантованій особности, надміру чутливій, котра собі ставлять все новы цілі, жычіме много здравя, спокою в родиннім кругу і в професіоналній кар'єрі. Тоты вшыткы аспекты жывота можуть давати добрый предпклад на розвой ей писательских амбіцій.

На многая і благая літа, Людко!

Коміка стереотіпів Мірослава Жолобаніча

Стереотіпы коло нас

Зо стереотіпичным вниманём світа коло нас мать каждый з нас скушеность, меджі знамы стереотіпы на уровни повторяючіх ся каждоденных чінностей мож спомянути образы америцьких поліцайтів люблячіх креплі-донуты (рекламны образы, як сі поліцайты купують в рамках своєї службы креплі і потім до них смачно закусять) ці інформачных техніків як інтровертів во фланеловій кошули, котры мають проблемы із соціалізаціев, або умелців як напр. музикантів або малярів, геніальных (а даколи і шаленых), котрым нихто не розумить і котры жыють во своїм властнім світі. В медіях і уменю, такім як є фільм ці література vznikли образы жен як емоціональных, бісідливых, напроти мужам, котры суть міцныма, мовчанливыма тіпами. А на уровни народных ці етнічных стереотіпів нам на думку приходять образы оріентальных народів вынятково талентованых в математіці, або Славянів-алкоголіків.

Слово стереотіп было в минулости хосноване на означіня методы друкованя обтискнутём тинтов намазаной формы о папірь. Нескорше, протягом половины девятнадцятого стороча тот термін ся хоснує шырше, в значіню „образу повторяного без зміны“.[1] Концепт стереотіпу був першый раз дефінований в році 1922 америцьким писателём, публіцістом і політічным коментатором Волтером Ліппменом в рамках публікації Public Opinion[2]. Ліппмен тот термін хосновав на „опис „*тіпичного образу*“, котрый нам прийде на мысль, кедь думаеме о даякій соціалній групі“.[3] Стереотіп є вниманий як когнітівна метода або процедура, котру вжывать наше думаня на спрочіня а генералізованя (зобщіня) комплексного множества інформацій, котры заживать. Стереотіп є методов похопліня світа коло нас, котра фунгує на принципі класіфікації індивідуальных особ до категорій группы.

Проблемом стереотіпів є але то, же „тіпичный образ“ группы може быти негатівный або позітівный, точный або неакуратный, мать даякый реальный заклад або причіну, або цалком ні. Негатівны і неточны стереотіпы або стереотіпы заложены на неправді пак вытваряють несправедливы, допереду вытворены назоры, предсудкы, котры мы пак многораз аплікуеме до каждоденного жывота. Треба тыж підчаркнути, же стере-

отіпы не екзистують лем в рамках думаня єдного чоловіка, але дякуючі медіям і уменю ся переносають і на колектівну уровень.

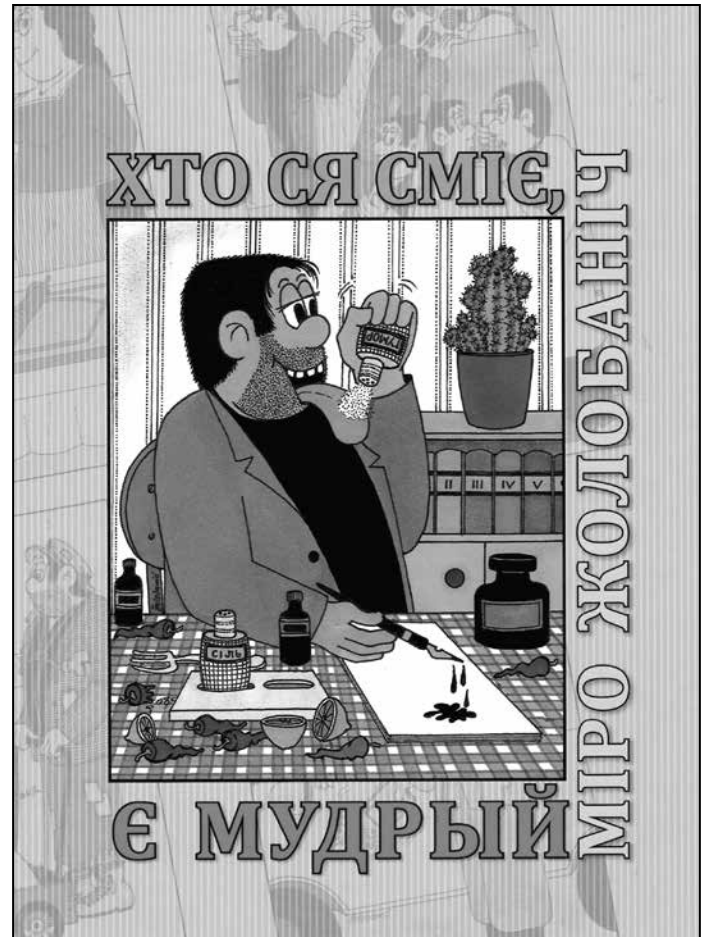
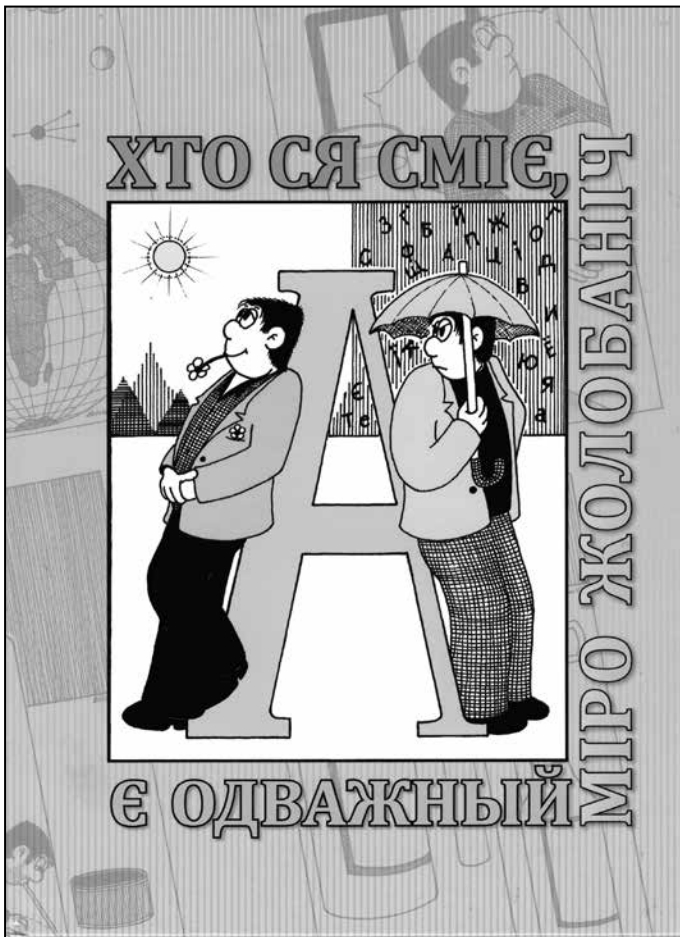
Джендерів стереотіп представляє спрочене вниманя роду (поглавя). Тіпичным стереотіпичным вниманём, наприклад є, же жены суть емоціональны і тяжко їх конаня предповідати, суть планыма шоферками і люблять чоколаду. Хлопы суть зась раціональны, рады роблять практичну роботу, но не знають утримати порядок в домі, а тыж люблять шпорт.

Джендерів стереотіп є штандартізована а много раз уражлива ідея або образ, котрый маеме о індивідуалови на закладі ёго роду (поглавя). Планым ефектом стереотіпізації може быти то, же не будеме людей внимати як індивідуалів, але „будеме з нима заходити як з умелыма особами, котры суть лем репрезентами категорії, котру сьме собі вытворили або сконштруовали.“[4]

Джендеровы стереотіпы мають великий вплив на родину, едукачну сістему і медіі. Напр. в рамках родины ся діти учать через стереотіпы поглавя, што є адекватне а што ні про їх поглавя. Таксамо в рамках едукації суть дівчата много раз вниманы як доспелішы, порядны і усиловны, но хлопці суть вниманы як агресівнішы, безрядной дісціпліны. Наслідком того учітелі дають веце позор на хлопців, абы собі утримали порядок в класі.

Далшым проблемом є, же очами стереотіпу суть жены маргіналізованы в рамках прилежитостей на роботу, бо фемінімость є внимана як актуална або потенціална роль матери, выхователькы дітей. Таксамо в школьській повинній літературі є много раз веце мужских характерів з розлічныма можностями реалізації, но женьскы характеры суть стереотіпізованы до домашнёго простору.

Кедь бісідуеме о тіпичных присуджованых властностях того, што значить быти мужом або женом, маме на думці маскулінны і фемінімны властности і справованя. Літератка Бонні Б. Копенгаверова в своій дізертачній роботі розділила властности, котры суть тіпично присуджованы мужам і женам, до штирех груп: бегавіорална характерістіка, взоры комунікації, здрой моци, фізічний взгляд.[5] Тоты властности суть часто хоснованы не лем в літературі і уменю в



общім змыслі, але много раз того думаня ся проявлює і в каждоденнім жывоті.

Стереотіпы ся тыж тыкають народів або етнік, суть генералізованым, простым, много раз покривленым образом народа або етнічної группы. Стереотіпы суть недоконалым, іраціональным і емоціональні зафарбеным субектывным годночінём. Стереотіпы суть тыж резістентны, сперають ся змінам, можуть быти глубоко закоріненны, є тяжке іх змінити.

Можеме бісідовати о автостереотіпах, котры суть стереотіпізацієв властной группы, звычайні позітывнов. Гетеростереотіпы суть образом чуждой группы, звычайно негатывны а близкы предсудкам. Іде о неоправнену генералізацію скушеностей, доймів, котры можуть быти в розпорі з реалітов. Народны стереотіпы взникати на подобный способ як гало-ефект (першу позітывну ці негатывну скушеность аплікують на цілый народ; в змыслі еден член народа репрезентує вшыткых – много раз ся бісідує, же людей іншой фарбы скоры не мож розознати, же вызрають еден як другый... а пак уж не є далеко дійти ку тверджіню, же вшыткы суть такы самы).

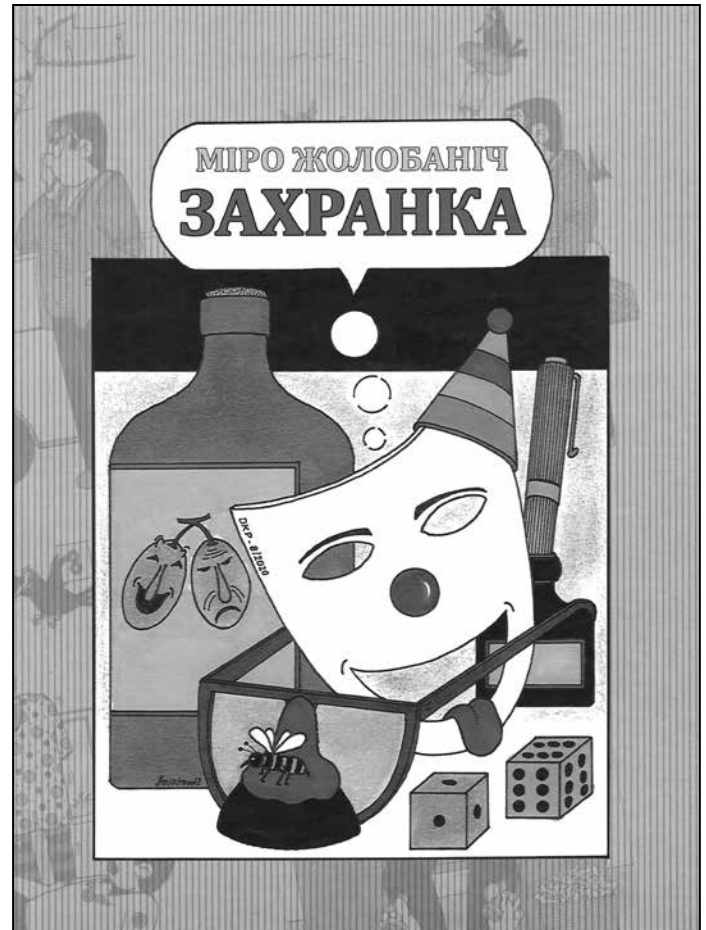
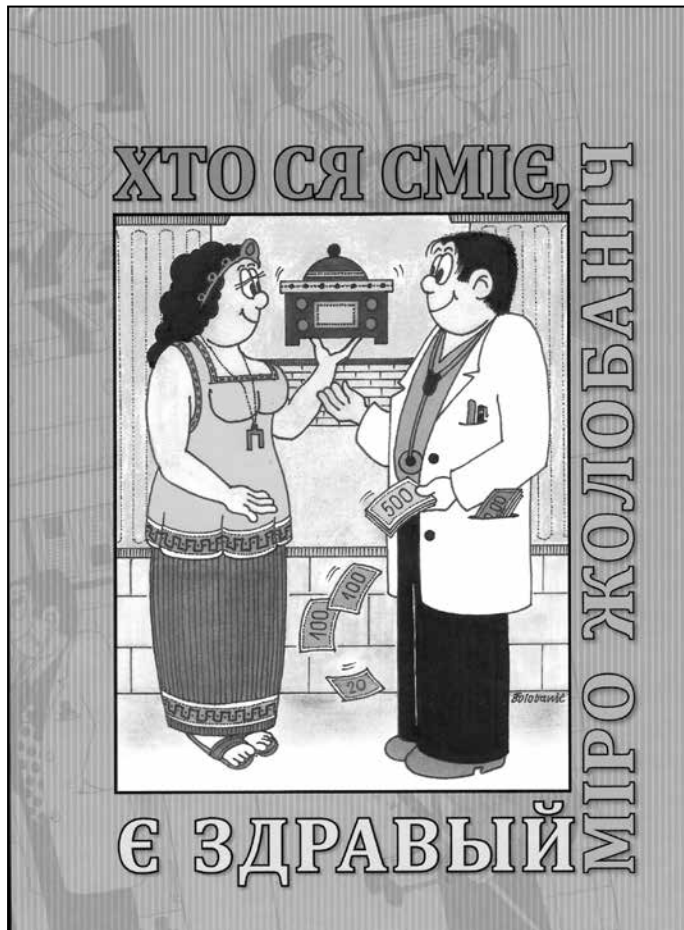
В припаді сусідніх народів мають стереотіпичны образы много раз міцный емоціональний набой, напр. Словаці і Мадяры, Русины і Українці (ай дякуючі історичній нученій асімілації, котра

уж не мусить быти теперь реалізована, але емоції і образы надале екзистують а суть міцно пережываны).

Стереотіпы мають звычайно просты языковы формы, напр. суть во формі приривнания (пе як Рус/Поляк, курить як Турек) або привластків (італьске манжелство, вашнывы Іспанці, шаленый/твердоглавыый Руснак, ітд.), котры суть много раз звелічены (гіперболізація), покривлены карікатуров.

Як доказує історія, стереотіпы суть много раз прагматично зневжываны політіками, ведуть пак нелем к расовій незношанливости, але бісідують тыж о одношінях моци і домінації єдного народа над другим. Є пак вытваряна думка, же даны стереотіпы суть допереду урчены і природны (природный порядок світа), суть есенціалны (дакотры характерістікы суть дефінуючіма знаками расы/группы/культуры, суть звычайныма про вшыткых членів той группы, гомогенізують, а тым падом іх не мож змінити), хоть в реаліті є то так, же розділ меджі нима взникнув наслідком років такого діскурзу, суть вытворенов конштрукцієв дякуючі такій комунікації.[6]

Міцна емоціоналіта, субектывіта і комічність. З народныма стереотіпами ся можеме стрігити много раз у фіглєх ітд., дякуючі тому іх мож



легко запам'ятати. Такі стереотипні образи легко переходять до každоденної бісіды а много раз їх можеме меджігенерачні перебрати, здідити по своїх предках через вихову (напр. америцькый вояк зажив войну во Ветнамі, ненависть к народу передає пак дітём). Трансфер стереотипів є тыж можный дякуючі масовым медіям, котры много раз указують пародічний образ міноріты.

В припаді позітивных автостереотипів можеме споманути образ Русинів, котрый мож много раз найти ай в сучасній русинській літературі – поставы Русинів в літературі писаній Русинами мають такы властности як робітність, покора, міцна моралка, твердоглавость і незломность, мануална зручность, вірность народу. Можеме повісти, же даколи є то і на укор літературной кваліты тексту, персоны не суть індивідуалізованы, але тіпізованы, справують ся подля шаблону очекованого справованя.

Коміка

Подля французького філософа Анрі Бергсона екзистують три подмінкы комікы – „не є комічно-го мімо того, што є досправы людське“ [7] – природа не буде смішна, покы не будеме в ній відіти одношія к чоловіку; звіря тыж буде смішне лем тогды, як го застигнеме при людськым выразі

або справованю. Кедь буде вець смішна, буде смішна дякуючі формі, яку ей дав чоловік. Абсенція чувств – кедь ку дакому чуеме позітивны чувства, не будеме ся му сміяти, єдино в припаді, коли накурто потиснеме в собі чувство. Коміка собі жадать моменталну нечувствительность сердца, пригварять ся чістому розуму. [8] Третья подмінка – сміх мать сполоченьске значіня. Сатіра зосмішнює негативны сполоченьскы реакції, реакцієв на зосмішніня є сміх, котрый критізує, але і має амбіції направити. Таксамо осамочений сміх скоро не екзистує, скоро все є ту даяке сполучіня із людми, зо сполочностєв (напр. в салі театра або кіна є сміх векшый, чім веце людей там є). [9] Подля Бергсона комічне vznikать тогды, кедь група людей концентрує позорность на єдного з них, прічім на час замовчіть чувства і вхабить діяти лем розум. [10] Бергсон мав таксамо думку, же живот є творінєм без перестаня, но як ся піддаме механічній безперестанности, так стугнеме і змеханізуєме ся – то, што є умеле, є опакон і неприятелем живого. А зато сміх є настроєм себеобраны живота перед змеханізованєм.

Автор Мірослав Жолобаніч

Мірослав Жолобаніч ся народив 13. 06. 1956, молоды роки прожив у Пчолинім. Автор ся

кресленому гумору венує довгы роки, выдав сім книжок кресленого гумору (*Bavme sa hokejom*, 2013, *Basketbal nás baví*, 2014, *IT vtipy a iné*, 2015, *Smiech náš každodenný/Сміх наш каждоденный*, 2017, трілогію афоризмів: *Хто ся сміє, є одважний*, 2017, *Хто ся сміє, є мудрый*, 2018, *Хто ся сміє, є здравый*, 2019).

Проза Мірослава Жолобаніча (*Захранка*, 2021, *Дуплава верьба*, 2022, *Горечій кавей*, 2023) виходить з корінів авторовой творчости, котрыма суть карікатуры і просты афоризмы[11]. Інспірацієв є реалный живот. Допроводны гуморескы[12] к афоризмам рїшив писати у своїм материнськым языку по русиньскы, попри знамім Федорови Віцови і єго карікатурам Ілько Сова з Баєсова ся так Жолобаніч став далшым автором куртых жанрів.

Автор так формалні комбінує вербалну форму (афоризмы, словны грачкы, гуморескы) із вытварнов формов гуморных ілюстрацій. Тематиков Жолобанічовых творів є главні в *Дуплавій верьбі* тема людської поглавної діференціації (не на біологічній уровни, але партнерських а родинных одношінях), але і соціална область (розділы меджі людьми на розлічній сполоченьскій уровні – статус, заместнаня, одборность верзус неодборность ітд.).

Інтерпретація творів

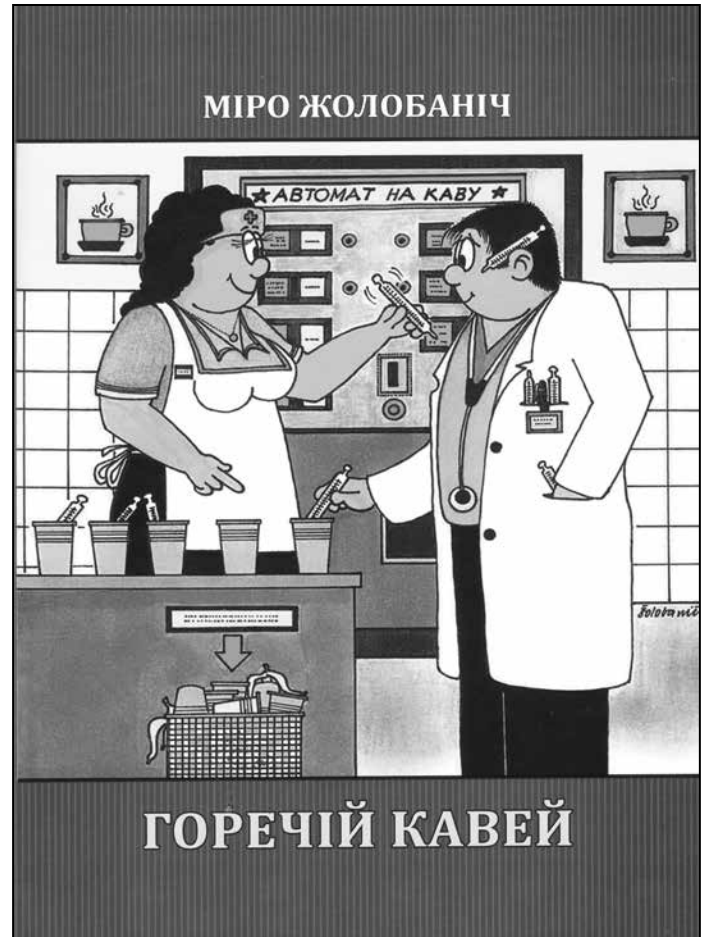
Главный протагоніста во веце авторовых текстох припоминають наївного чуджінця в чуджій країні, котрый выражать простость а єдночасно невинность. Може є то кус надінтерпретованєм а може ні, але припоминають дакус знаму персону Мр. Біна – котрый представляє як кобы мімоземского твора. Мр. Бін в кужелі світла упав із УФА на нашу Землю, котрій ся (марні) снажить порозуміти. Коміка даных героїв є нагодна, много раз ся стає, же герой є смішний а ани о тім не знають. Наївний герой выступує в ситуаціях, котры суть баналныма, но дякуючі єго неорьєнтованости во світі ся ставать ситуація даколи і небезпечнов. Напр. в тексті *З усмівом ся жыє ліпше* мать герой добру думку: „Уже роки позорні слїдую людей а віджу, же люде ся чім дале, тым менше сміють. (...) Вырїшив єм, же то так не зохаблю. Піду їх пересвідчовати о тім, же з усмівом ся жыє легше а ліпше.“ Хоць є єго замір честный, несобецькый, єго снага розосміяти людей ся не стрїтатъ з похоплїнем. Чом то так є? Бо представляє наївного чуджінця в чуджій країні, котрого снажїня є в духу „думка добра, но реалізація кривать“. Герой ся поступно стрїчатъ з веце людьми, котры о єго снагу зліпшыти світ

не стоять, но він то не видить (є то дахто, хто не розумить контексту, як кобы не знав сполоченьскы звыкы, етікету або і способ комунікації): група молодых ся му пак выгражать битков, продавачка уж на нєго добріже не вытягне попрєвый спрей а наконець – в духу традиційной тріотой градації фігля – ся єго снажїня зась кончіть неуспіхом, кедь му припитый чоловік в парку дасть порядну по носі.

Жолобанічів герой є як Дон Кіхот де ла Манча, комічно неуспішний в своїм снажїню, но одмітнутя другыма людьми го не одраджать, а так герой дале продовжує в своїй місії. Парадокснї є пак наконець успішний аж тогды, коли скончіть во фонтані повній воды: „Но кедь збачів, як встаю із фонтаны цілый мокрый, зачав ся страшні сміяти своїм хропливым голосом. Што єм абсолютно не чекав, сміяти ся зачали ай остатні люде, котры сиділи на лавочках при фонтані. (...) – „Геурека, так предсі ся мі то подарило!!!“ Дїйде пак ку понауціню наївного героя мокров скушеностєв, порозумить звыкам в сполочности? Можеме цїтовати: „Резултат мого баданя був такый, же завтра піду зась меджі людей а буду їх пересвідчовати о благодарнім впливі сміху на їх здравя. Од того ня уж ніхто не одгварить, но про істоту собі возьму і наградне шматя.“

Тот самый поступ хоснує Жолобаніч і в далшых текстах, мож спомянути і текст *Обятя*, коли герой ся снажить зліпшыти світ людем обятем, но зась не знають к тому шляхетному акту приступити так, як ся патрїть. Далшым прикладом чуджінця позоруючого непохопителный світ можеме найти в тексті *Выпродай*, коли герой стоїть в закупнім центрі близко партії доходців приправленых выштартовати на закупы такой, як буде світити акцієва ціна. Праві непорозумлїня робить і з доходців як кобы воєньскый тактічний тім.

Далшым средством гумору, котрый ся в обох зборниках находить веце раз, є неспособность комунікації. Жебы сьме ся дістали к темі джендеровых стереотїпів, спомеджі веце текстів близше опишу *Загородку*, котра як кебы ілюстровала речїня *Муж є з Марсу а жена з Венушы*. В нїм ся хотять хлопи-пензісты запоїти до брігады ярьнєго прятаня коло бітовкы, на котру їх але ніхто не кликав. Їх снажїня є неуспішне – прятачу брігаду творить група жен, котра не хоче меджі себе пустити жадного чуджого „пришелця“. Жены уж мають допереду вытвореный назор на хлопску поміч: „Таких хваленкарів мы добрі знаєме. Прийдуть, пошупають дакус в земли а по пару минутах ся вытратятъ домів, бо мають



штось неокладне зробити." Нічому не помагати факт, же хлопи ся не снажать о перебраня веліня, але нукають ся помочі в ставі підряджености женам: „Так, де зачнеме? Давайте розказы, ведуча, уж ся не можу дочекати!“ На каждую раду, понукнуту поміч, реагують спочатку одмітаво, нескорше аж уточні, агресівні: „Одпаль, ты провокатере якийсь, уж есь нас назлостив дость! Мы собі поради́ме ай без тебе, – выпорскла ідова-то ведуча і загнала ся на хлопа граблями.“

Так як ту, і в далшых текстах автора ся главный герой много раз снажить зачати і утримати комунікацію, но велё раз є переглушений або ігнорований другим чоловіком: „Хотів єм штось повісти, но колега продовжовав. Хотів єм колегови опоновати, але зараз на ня выбухнув. Приятель ня уже не слухав. Занимав ся своїм погариком.“ (Мітла людства).

Парадні то ілюструє бісіда двох сусідок, котру автор назвав *Монодіалог*: (скорочене): „А вы, сусідко, што порабляете, як ся маєте? / Та... / Віджу, же ся вам добрі водить а добрі ай вызераете. А што загорода? / Но... / Мені того року даяк цибуля не росте. Буду мусити підсаджовати. А што вашы бандуркы в задній загороді? / Та... / Ёй, не будьте така скромна. Уроду будете мати барз добру, вірьте мі...“ З потенціального діалогу ся ставать монолог прерушований непрестаннов,

але все марнов і на неуспіх одсудженов снагов о комунікацію – котра припоминать выскакованя кыртіці, котру, лем што выпхать голову із землі, в моменті тріснуть молотком[13].

Навыше, при повторяючій сназі о запоїня ся до бісіды, комунікація другой особы ескалує – є глучніша, реакції суть настойчівшы, аж агресівны... ту можеме найти паралелу з тезами Анрі Бергсона, котрый бісідовав о коміці на принципі чортика на пружынї, выскакуючого з баксічки – о енергію, котра є придушена, но о то веце пак нечекані прудко выскочить. Тоты другы особы суть, само собов, карікатуров повноцінної особы, не є ту простор на велику психологізацію, але наспак – авторови ся дарить выкреслити образ дачого умелого, што напододнює живот, але мы, читателі, то знаме перекукнути, а і дякуючі тому ся на сітуації засмієме.

В каждім із текстів спомянутых в попереднім абзаці можеме відіти далшый приклад із теорії комікы Анрі Бергсна – персона ся о дашто снажить, але ей снага є немілосердні зражена на землю зась а знова, а вна опаковані выскакує, лем абы была зражена назад – повторёваня мотивів представляє як кобы простый механічний цікл, з котрого тяжко выйти – выграти не є можливе, зістає пак лем выйти з того ціклу, зачудовані покрутити головов над непохопителностёв сві-

та і йти гет. А нарконець, як повів Бергсон, найліпшов обранов перед стугнутостев світа і ёго змеханізованем (і стратов живота), є – высміяти го.

В зборнику *Дуплава верьба* є главнов темов одношіня меджі мужми і женами, главні в манжелстві, але і мімо него. В авторовій куртій прозі ся примарні хоснує персоналный розповідач (хоць даколи є в текстї притомный авторський коментарь доповнюючий експозицію твору), дія є розповідана через мужску персону, то зн. читателі ся стрічають з віджинем сітуації ці конфлікту через оптику мужа, котрый много раз не хоче узнати, же є на вині він, але несправедливо повказує на манжелку як причіну той сітуації. Такого розповідача тым падом можеме часточно поважовати і за несполягливого, розповіданя є субективне, не мусить зодповідати реаліті, а дакотры факты указуючі на винника-хлопа можуть быти выхаблены в ёго проспих... або ім просто не розумить. Жолобаніч нараблять зо стереотіпичныма родовыма образами мужа а жены, котры суть єден од другого одлишны, много раз мають опозітны властности.

Коміка Жолобанічовой прозы є поставлена на наівіті мужских персон, котры єдночасно не знають, же суть смішныма. Много раз муж потребує доказати дашто жені, доказати свою домінанцію або всемогучность, але мы, читателі, з одступу відиме, як є їх конаня маліхерне а в основі ай смішне. Тым ся доказує і Бергсонове тверджіня о подстаті комічного, кедь повів, же комічне взникать тогды, кедь група людей (мы – читателі звонка) концентрує позорность на єдного з них (героїв прозы – мужів), причім на час замовчіть чувства і вхабить пособити лем розум (знаме, же іде о персоны-конштрукты, а не реалны особы, ку котрым бы сьме мали мати емоціоналне одношіня; дякуючі куртому розсягу, гіперболізації і карікатурі характерів, абсенції глубшой психології персон так не маме проблем з емоціоналным одступом).

Можеме вычітати авторови то, же зображує традичне віджіня світа, розділіня ролей мужа і жены в манжелстві? Гей і ні. На єдній страні тяжко крітізовати невываженость мужско-женських сил, кедьже іде о гуморістичну прозу. Дія і коміка Жолобанічовой прозы суть замірно выбудованы коло темы діференціації подля поглавя (розділів меджі мужми і женами в партнерьскім або манжельскім одношіню), а подобні як фіглі з рівнаков тематіков, їх смішность спочівать праві в стереотіпізації.

Тексты суть писаны вылучні з мужского погля-

ду, нігда не з женьского, што вытварять нерівновагу (а цалком іронічно, кедь бы дахто хотів означіти наш крітічний погляд як „феміністичні мотивоване воляня по еманціпації“, можеме лем вказати на то, же во фіналнім дослідку суть автором діскрімінізованы праві хлопи, бо лем а лем з них ся мы, читателі, смієме).

Великов негатівнов властностев хлопів із *Дуплавоу верьбы* є неспособность себарефлексії і направи, што є в основі продовжінем мотиву неспособности комунікації. В текстї *Невдячность* мать жена народенины а муж мать добру думку, йти ся наїсти до рештаврації ведно з ей камаратков і камаратчыным мужем. Як на потвору є добра ідея зрушена, ослава народенин ся одбуде дома. Муж жену пересвідчів, абы ішла з камаратков радше на козметіку, а вни – їх хлопипи нарихтують славностный обід. Камаратство але треба зміцнёвати, найліпше міцным погаріком палінкы. А нелем єдным. Святочна домашня атмосфера была во выслідку унікатна – двома спитыма хлопами, порядні припеченыма бандурками а скоро выгорітов кухнів.

Автор, самособов, нараблять із стереотіпом мужів, несхопных нічого конштруктивного мімо свого тіпичного простору, респ. в рамках „женських“ задач. Смішность цілоу сітуації (а про жены причіна на експлодованя гнівом) выступнює в заключіню гуморескы тым, же хлопипи не дають за правду женам, не відяють причіну катастрофы в своїм конаню, але мімо іншого (абзац мать веце як десять причін) в тім, же жены были согласны з їх думков. Текст ся кончіть описом сцены спокійных хлопів сидячих в рештаванті. Так, як была планована ідея на зачатку. Герой гуморескы одходить з тексту без фалатка себарефлексії, не доходить ку жадній направи: „Кілько сьме собі вытерпіли за тоты два тыждні. Зато, же сьме хотіли зробити радость женам і підпорити взаємны одношіня? За нашу снагу нам дотеперь не подяковали... Так, так, панове, невдячность владіє світом.“

Еманціпація представляє може найконтроверзніший текст цілоу книжкы. Покры предошлы тексты были много раз укажков мужско-женських стереотіпів і проблемів, в тім текстї іде муж до манжельской поради з той причіны, же жена вирішила зробити порядок у фотбалі і стала ся розгодкынёв. Жена переходить до скоро вылучні мужского простору, робить в рамках традичні мужско вниманого шпорту, а іщі ім там розказує? Так то ні! Муж собі глядять раду у поради, котрый є таксамо хлопом, а з ясныма назорами на укажку женьской еманціпації. Ай сам

Жолобаніч по куртій рефлексії і рішіню вхабити вопросы еманціпації на одборників, выядрує свій назор в авторськїм предговорі: *„Видиме, же тота сполоченьска подія обернула традичны женьскы задачі горі ногами. А хаос, котрый спосбила меджі мужом і женов, проходить до-теперь. (...) Но муж і жена представляють два протиполы, два цілком розділны світы. Муж тужить по жені, а жена по мужови, жебы ведно вытворили цілок а з ним ведно пережываня гармонії.“*[14]

В тім описі можеме найти назор на зъявні справне розділіня світа на мужскый і женьскый, розділіня, котре є поважоване за природный порядок світа выходжаючій з есенціалізму і традичного розділіня ролей. Каждый простор бы мав належати вылучні едному роду, а закончене є то куртым, но много раз повторяным речінєм: *„Жебы то так фунговало, муж бы мав зістати мужом а жена женов.“*[15] Само собов, Жолобаніч собі помагать гуморныма описами нещастного мужа, котрому ся до ёго „мужского світа“ монтує жена, но далшы сторінки указують примарный розділ меджі мужами і женами в *Дуплавій верьбі* а в принципі так згорнюють їх характеры.

В Жолобанічових текстах є світ розділений на два світы, мужскый і женьскый, а покы тоты два світы взаємно не колідують, є вшытко в порядку. Як дійде ку конфліктам, мужове звычайно рішають проблемы ігнорацієв (обід в *Невдячності*), доказують собі правду з позиції моци (низше спомянутый *Конкурз на секретарьку*) або рішають проблемы нечестныма практиками – в *Еманціпації* доктор наконець дає заручені фунгуючу раду, а то, написати анонім о корупчній афері женьской розгодкынї з цілєм пошкодити жені карьеру, дякуючі чому бы ся вшытко мало вернути до природного ставу: *„Но а една така аферка бы могла выйти на світ ай меджі розгодцями, а конкретно з вашов манжелков. Постачіть еден анонім засланый новинарям, а маєте по проблемі. Новинарі ся уж постараять за вас, жебы знехутили манжелці розгодцёвску карьеру. Ём пересвідченый, же є то олного легше, як рокы боёвати за зрівноправніня із вашов женов.“*[16]

Проблемом тексту не є вынятково добрый опис думаня о традичнім розділіню світа, але то, же концём тексту є лем послідня сцена із натішеним хлопом, котрый собі іде захранити манжелство точно подля докторового „діавольского плану“. Хоць придавник діавольскый назначує істый ступінь критікы і одсуджіня, тяжко повісти, же є го дость...

Добрым доповнінем к попередньому тексту є дакілько далшых проз, в котрых доходить ку выміні позицій моци. Покы хлопи будуть рішати проблемы неморалныма способами, женьскы рішїня суть векшынов заложены на фіглярстві і розумі жен.

Деградуячій конкурз на секретарьку ся кончіть фіаском – покы попередні интересуючі ся о позицію секретарькы были выслухованы і тестованы вопросами з географії, на котры не все знали одповідь, третя потенціална секретарька од зачатку тримле сітуацію в своїх руках. Гуморні і вынятково выстижно Жолобаніч указує мужске знеішїня при укажці женьской компетенції і выміні ролей. Третій конкурз ся зачінає зась вопросами, але вопросами секретаркы, адресованы директорови. По ворпосах з моды ці філософії жена неспокойно (а притім так спокойно) сконштатує: *„Так тото бы было з мого боку вшытко, пане директоре, повіла енергічно. В тім моменті вам іщі не знаю повісти, ці маю интерес о роботу секретарькы у вашім поднику. Моє писомне вырозумліня вам прийде поштов в найблизшых днєх.“* Зістав єм сидіти в креслі як обварена бандурка, не зміг єм ся ани на слово.“[17]

В подобнім дусі Жолобаніч рішить і *Серьёзну пропозицію* старого слободного парібка, котрый по першїм погляді на незнаму жену в кавярни вирішив, же буде ёго женов – жена зась хоснує свій фіглярській розум, пристає на таку пропозицію, а уж і выкладать надійному женачови, же вна не варить, не прятать, бо на домашні роботы не мать час, а істо бы ся о ню знав постарати, тадь жадны роботы му не роблять проблем, як їй передтым повів, або ні? Черешенков на торті той сітуації бы было уж лем наоко невинне джмурькнутя на перестрашеного хлопа.

На другім боці, о то веце оцінюєме такы тексты як *Конкурз на секретарьку* ці титулну *Дуплаву верьбу*, де на концю доходить ку выміні ролей, выміну позицій моци (секретарька і шеф), або жена перейде свому мужови через розум, кедь ся стає каравым голосом дуплавоу верьбы. Є може шкода, же Жолобанічовы мужскы персоны не мають способность себарефлексії. Гей, во высше спомянутых текстах суть вынятково потрестаны, або заганыблены женами, але і так на концю одходжають з дії без направи або внутрішней перемины. То найліпше ілюструє текст *Невдячність*, де собі хлопи ніч не узнають а на концю обід в рештаврації служить лем як потверджіня того, же мали правду (а таксамо суть жены опроти мужам іщі веце

з'єднаношени лем на обекты).

А так, нарештє можеме упрямити позорность на адресата Жолобанічовой творчости. Тот сі з читательского одступу усвідомлює, же книжка куртых проз є конштруктом – же він сидить на гавчу в мімолітературній реаліті, читать літературну фікцію, а притім видить тоты мотузкы, котры тримле сам автор і рушуть персонами як бабками (а зась ту маєме далшу Бергсонову тезу, же смішне є то, што наподобнює жывот, бо є то умеле, подобне механизму). Зато можеме наш текст закончіти тверджінєм, же найвекшу міць мать пак читатель.

ЛІТЕРАТУРА

- BERGSON, H. (1966). *Smiech*. 1. vyd. Bratislava: Tatran.
- BORECKÝ, V. (2005). *Imaginace, hra a komika*. Praha: Triton. ISBN 80-7254-503-5.
- COPENHAVER, B. B. (2002). *A Portrayal of Gender and a Description of Gender Roles in Selected American Modern and Postmodern Plays. Electronic Theses and Dissertations* [online]. Tennessee: East Tennessee State University. [цит. 2023-03-15], s. 82. Доступне на: <<https://dc.etsu.edu/etd/632>>
- LIPPMANN, W. (1998). *Public Opinion*. New Brunswick, New Jersey: The Macmillan Company. Second printing. ISBN 1-56000-999-3.
- MAMBROL, N. (2017). *Gender Stereotype* [online]. Доступне на: <<https://literariness.org/2017/11/05/gender-stereotype/>> [цит. 23-03-15].
- NAYAR, PRAMOD K. (2015). *The Postcolonial Studies Dictionary*. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell. ISBN 978-1-118-78105-0.
- PAVLIČ, M. (2012). *Poetika smiechu v tvorbe Jozefa Kudzeja: bakalárska práca*. Prešov: Prešovská univerzita v Prešove.
- ŽILKA, T. (1984). *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, s. 269-270.
- Stereotype* [online]. In Online Etymology Dictionary. Доступне на: <<https://www.etymonline.com/word/stereotype>> [цит. 23-03-15].
- ЖОЛОБАНІЧ, М. (2017). *Хто ся сміє, є одважний*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска.
- ЖОЛОБАНІЧ, М. (2018). *Хто ся сміє, є мудрый*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска.
- ЖОЛОБАНІЧ, М. (2019). *Хто ся сміє, є здравый*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска.
- ЖОЛОБАНІЧ, М. (2021). *Захранка*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска. ISBN
- ЖОЛОБАНІЧ, М. (2022). *Дуплава верба*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска. ISBN 978-80-89746-08-8.

ЖОЛОБАНІЧ, М. (2023). *Горечій кавей*. Пряшів: Сполук русиньскых писателів Словеньска.

ПОЗНАЧКЫ

- [1] *Stereotype* [online]. In Online Etymology Dictionary. Доступне на: <<https://www.etymonline.com/word/stereotype>> [цит. 23-03-15].
- [2] LIPPMANN, W. (1998). *Public Opinion*. New Brunswick, New Jersey: The Macmillan Company. Second printing. ISBN 1-56000-999-3.
- [3] MAMBROL, N. (2017). *Gender Stereotype* [online]. Доступне на: <<https://literariness.org/2017/11/05/gender-stereotype/>> [цит. 23-03-15].
- [4] MAMBROL, N. (2017). *Gender Stereotype* [online]. Доступне на: <<https://literariness.org/2017/11/05/gender-stereotype/>> [цит. 23-03-15].
- [5] Штири категорії характерістичных властностей авторка описує так: „Категорія Безавіоралных характерістік пописує вцілім як ся жены і хлопцї справують еден к другому і к світу. Тых властностей было найвекше число, а вони рефлектують домашні і працовны обектівы звичайно присуджованы каждому полу. (...) Категорія Взорів комунікації одказує на то, як хлопцї або жены комунікують меджі собов. Тоты властности описують як ся хлопцї і жены справують еден к другому, к членам того самого полу, а тыж ку цілому світу. (...) Категорія Здройв моци дефінує то, де жены в домашній сфері, а хлопцї во верейній сфері, нашли свої міста контролі. Тоты властности дефіновали домашню сферу як менше престижну і як менше жадане місто на роботу. (...) Категорія Фізичного вызору підчаркує, як хлопцї і жены суть вниманы з фізичной точки погляду.“
- COPENHAVER, B. B., 2002. *A Portrayal of Gender and a Description of Gender Roles in Selected American Modern and Postmodern Plays. Electronic Theses and Dissertations* [online]. Tennessee: East Tennessee State University. [цит. 2023-03-15], s. 82. Доступне на: <<https://dc.etsu.edu/etd/632>>
- [6] NAYAR, PRAMOD K. (2015). *The Postcolonial Studies Dictionary*. Chichester, West Sussex: Wiley Blackwell, s. 140-143.
- [7] BERGSON, H. (1966). *Smiech*. 1. vyd. Bratislava: Tatran, s. 10.
- [8] Тамже, с. 12.
- [9] Тамже, с. 13.
- [10] Тамже, с. 13.
- [11] Афорізм є курте речіня, котре стручні і фіглярскы выядриць жывотну правду, єдну думку або моралну засаду; звичайні єдно речіня, часто сіметрічны речіня, прирівняня, протиставліня, розпор або контраст, котрый одкрываєть духаповность автора. ŽILKA, T. (1984). *Poetický slovník*. Bratislava: Tatran, s. 179.
- [12] Гумореска є курте, веселе розповіданя, менша міра критікы, не є так остра як сатіра, не критізує жывот сполочности огрожуючо, з акцентом на негатівны або небезпечны явы, але і так ся снажить направити меншы недостаткы в сполочности. Тамже, с. 269-270.
- [13] Whac-a-mole [online]. Доступне на: [цит. 23-03-

17. януар є в нашім календарі записаний як День Русинів Сербії

Русины на нижній землі собі припоминають тот день як датум, коли у році 1751 радник Марії Терезії і адміністратор Кралёвско-державного Бачского діштрікту в Зомборі – Франц Йозеф де Редыл, підписав першый документ о населёваню 200 русиньскых грекокатолицькых родин до тогдышнёго Великого Керестура. **Як є звичом, покля День Русинів выйде на робочій день, централны святкованя проходять найближшый вікенд, конкретно того року то было в неділю, 21. януара 2024.** Сербскы Русины каждый рік організують централны ославы все в іншій селі або місті, в котрім жыють. **Тот рік святкованя проходило в неділю в Дюрдєві.** В рамках програму ослав Дня Русинів была в неділю одкрыта выстава о історії Русинів у Дюрдєві, а на восьму годину вечур была приготовлена святочна академія. Уж почас Дня Русинів Сербії, 17. януара, в Дюрдєві завісили русиньскы флагы на будові містного уряду, школы і культурного дому. Но ославы проходять традично і в іншых містах і селах. **17. януара вечур проходило святкованя в Коцурі і в Шіді, 19. януара організовали ославы в Новім Саді і Суботіці. Сримска Митровіця одсвятковала День Русинів Сербії 18. януара. 19. януара святковали в Кулі, Руськім Керестурі, Бачінцях, Бікічу і Новім Орахові. Тогорочны ославы ся закончіли 28. януара у Вербасі.** Датум Дня Русинів Сербії був офіціално выбратый в році 2007, а першы ославы были організованы в януарі 2008.

П. М., здрой: ЛЕМ.фм

ПОЗДРАВЛІНЯ РУСИНІВ на рік 2024 ч. 2

Дорогы читателі,

Літературный конкурс Марії Мальцовской є уж дакілько років главным обсягом першых чисел Поздравлїня Русинів в данім році а тотя традиція продовжує і в другім числі Русина на рік 2024. В минулїм році много авторів вирішыло загнати пороті прозаїчны тексты, а хоць іде скорше о выняток як правило, бо поезії є в сучасній русиньській літературі омного веце, моє прозаїчне читательське сердце собі тайні робить надії на потішуючі зміны.

Потішыв ня концём минулого рока текст Коцурик з Тополі. Є ясні ідентіфікователный дякуючі выбрушеному штїлу **Мірослава Жолобаніча**, котрый го послав до Літературного конкурзу Марії Мальцовской 2023.

Но жебы ани читателі поезії не зістали насухо, про них єм выбрав дакілько стишків з найновшой публікації **Юрка Харитуна**, скромного, но талантованого і скушеного русиньского барда.

Спокійне читаня жычу.

Мгр. Михал ПАВЛІЧ, ПгД., Центер языків і культур народностных меншын – Інштїтут русиньского языка і культуры ПУ

Мірослав Жолобаніч

Коцурик з Тополі

Співжытя меджі доместіфікованыма звірятами і людми екзітує уже барз довго. Про свої незвычайны способности і властности были і суть в дакотрых цивілізаціях звірята честованы а поважованы доконця за святы.

Меджі такы ужасны і незалежны створїня належать ай мачкы а то вдяка невыжадуячій старостливости і способности додати родині тепло домова. В сучасности є мачка чім дале веце облюбленим домашнім звірятём, но передовшыткім в місті. Є то може ай зато, же мачкы ся визначують подобныма властностями як люде.

Докажуть быти темпераментны, флегматичны, холеричны, одважны ай боязливы, а тыж приятельскы. Мачка ся визначає ай тым, же є індивідуалістка. Сама принимать рішіня в чїй сполочности буде а є барз тяжке ей в дачім обмеджовати.

Мачка домашня на розділ од мачковитых шелем, што жыють в природі, є научена творити міцне соціалне вязаня із своєв околицєв. Суть то спокійны звірі, котры пересплять векшыну дня. Мачка як домашній мазначік сі обычайні вытворить міцне і ніжне одношіня ід свому властникови.

Таке одношіня з мачков ся подарило вытворити ай молодій манжельській парі, котра одышла з міста на валал оддыхнути до родічовского дому в Тополи. Потребовали потішыти душу,

оддыхнути од роботы, главні по тім, што недавно поховали свого наймілішого коцурика. Фізична робота і надыханя ся свіжого воздуха їм наїсні принесє хосен і приведе їх на інакшы думкы.

На валал припутовали автом дополудня. Быв приємный, теплый, сонечный осінній день. Покы ся люде занимали выкладованём і ношінём потребных річей з авта до хыжы, ід дому ся опатерні, ненападні приближыло мале мачатко. Уже довший час ходило коло того дому, но з людми з дому не мало честь ся стрїтити, зато хотїло выужыти таку нагоду, познакомити ся з тыма людми і близше їх спознати. Як слушне мачатко сі хотїло од них выпросити поволїня стримовати ся на їх дворі, їмати ту мышы, або лем так побіговати по цілім обыстю.

Сховане за стромом так, жебы го нихто не відів, слїдовало людей і наберало смілость ословити їх.

– Сїмпатичны суть тоты люде, лем што є правда. Но давай сі позор а будь опатерный, не знаєш, што ся може з них выключати, – уважовало мачатко.

Люде меджітым поносили вшыткы річі до дому а там продовжовали в своїй роботі. Мачатко наконець набрало смілость і тихым мачачім кроком ся приближыло ід дверям дому.

– Теперь спознаш, што суть то за люде, ці добры, або планы, – говорило сі в духу. Хотї-

ло слухні задзвонити на дзвінок, но было іщі так маленьке, же на нёго не досягло. Намісто того слухні замнявкало. Но ніхто не отваряв. Мнявканя повторило, но уже голосніше а про істоту веце раз.

Люде в домі не могли не чути таке уцтиве і просебне мнявканя. Отворили ся двері.

– Мяв! – повторило свій сердечный поздрав мачатко і придало ід тому ай легендарный просебный мачачій погляд. Про жену, котра отворила двері, то было як в сні. Перед дверями дому сиділо міле, чудесне мачатко, котре вертіло хвостиком. Зараз собі спомянула на свого небіжчика коцурика а од радости аж звискла.

– Боже мій златый! Скоро, скоро, подьте вшыткы гев! Позерайте на тото прекрасне мачатко!

– Як есь ся ту зъявило? Небодай есь заблудило? – тішыла ся жена а од радости плескала руками.

На таке радостне висканя прибігли ай остатні жытелі дому. Туж ся вытішовали і надхынали маленькым створінём.

Хоць было мачатко чудесне, і так вызерало зубожено. Было худоніньке а уста і бавусикы мало забабраны. Хтось припомянув, же з тыма чорныма бавусиками вызерать як даякый французський мушкетір, а вшыткы ся сердечно засміяли. Мачатко з інтересом скеновало людей, вертіло хвостиком. Усуджовало:

– Тоты люде не можуть быти планы, кедь ня не вышмарили сперёд дверей, але ня привитали з таким одушевнінём. Наісні ем ся їм полюбив. Што, кобы-м їх попросив о маленько їдла? В брісі мі уж од рана гурчіть. У людей в кухні ся фурт дашто найде під зуб ай про мачкы. Спробую.

– Мьяв! – попросило коцуря а міло джмурькло.

– Біднятко моє злате, наісні є голодне. Зараз му дашто принесу, – повіла жена а одбігла до кухні.

По хвільці ся вернула. Принесла про мачатко їдло і воду, вшытко шумні насервіроване на таніриках.

– Ту маш, дай сі. Але їдж помалы, жебы тя потім не розболів жалудок, – повіла ніжно жена а положила танірику перед мача.

Мачатко од радости завертіло хвостиком а із смаком ся пустило до їдла. Люде го з інтересом слідовали а тішыли ся, же му смакує. Не могли ся на нёго напозерати, таке было міле.

По їдлі ся лем так запорошыло. Было видно, же му смаковало, бо ся дакілько раз облизало. З ласков ся попозерало на жену, котра му принесла їдло а в духу конштатовало:

– Мушу повісти, же тота жена ся визнаць у выбері їдла про мачкы, лем што є правда. То бы была барз добра газдыня про мене. Провірю ей, попрошу сі дуплю. Увіджу, ці порозуміє, – уважовало.

– Мняв, мняв! – замявкало а завертіло гунцутьскы хвостиком.

Чудуй ся, світе, жена порозуміла, одбігла до кухні і принесла мачатку далшу порцію. Ай тоту порцію спраскало раз-два. Спокійно сі пооблизовало уста. По так выдатнім обіді не забыло подяковати ніжным замявчанём:

– Мняв!

Хтось меджітым приніс з дому невелику картонову шкатулку уж выстелену деков, жебы мачатко спочіло по добрім обіді.

– Тіпую, же то буде коцурик, – озвав ся пан дому, – бо лем коцурик докаже так быстро а так велё зыісти. Про істоту сі го попозерали і встановили, же є то факт коцурик. Ніжні го положили до шкатулки, жебы сі оддых, а потім ний ся верне домів ід свому маітелёви.

– Наісні заблудив, а од голоду не знав найти путь назад, бідняк наш златенькый, – конштатовали обывателі хыжы.

Коцурик понуку оддыху по сытім обіді не одмітнув, комфортні ся в шкатулці усалашыв, а в моменті заспав.

Покры коцурик солодко спав, люде ся розышли по своїй роботі. Хто де. Пришли предсі на валал активно оддыховати, і так прийти на позітивны думкы.

Меджітым ся пан дому выбрав поздравити сусідів а вызвідати, ці дакому не хыбує малый коцурик. Вернув ся домів а інформовав родину, же не нашов коцурикового маітеля. Малый мілый твор нікому не хыбує. Переболік ся і пустился до работы на дворі.

По часі ся коцурик збудив, хавкнув сі, выпустив із шкатулки а понятаговав сі порядні мачачій хырбет.

– Ёй, так добрі ем сі уж давно не поспав. А де суть тоты мої спасителі? Мушу їм іщі раз гардо подяковати. Барз добрі ся у них чую, – повів сі а выбрав ся їх глядати.

Нашов їх скоро а зачав ся запоєвати до работы як в домі, так ай на дворі і в загороді. Своім мьявканём помагав женам коло варіня обіду і

кавы, но не выхабив ани хлопів, котры малёвали пліт. Найвеце го зауяли роботы жен в загороді. Як справный коцурик з валала о таких роботах штось предсі знає а розумить ім. Не знав де має скоріше скочіти, жебы людём порадив з тыма роботами.

Суставні побіговав од єдного ід другому а слідив за справностёв а поступностёв робот так, жебы му ніч не утекло.

Требало сміло повісти, же тот а ёго заслужна активіта не была в ниякім припаді мотанём ся помеджі ногы. Зачало ся змеркати. Люде скончили роботу. Коцурик сі ани не усвідомив як му скоро перебіг день, так був зауяты роботом вшыткых в домі.

Надышов вечур. О коцурика ся ніхто із сусідів, ани ніхто з валала не інтересовав а ани го не глядав.

Людём было жаль зохабити малого безбранного коцурика на ніч вонка, так му понукли переночованя в домі.

– Подь, ты наш златый робітник, переночуеш у нас в домі – зато же-сь так поцтиво з нами робив, дістанеш одміну. Но наперед тя мусиме поумывати, – сугласили вшыткы з дому.

Коцурика поумывали а приправили му смачну, сыту вечерю. Самособов, коцурик позваня не одмітнув. Наїв ся а скоро вбіг до дому. Погорово ся усалашыв в креслі домашнёго пана. Схулив ся до клубяты і в моменті твердо заспав. По так вычерпаваючім дню сі предсі заслужить

комфортнішу постіль.

Тыждень збіг як вода. Люде ся мусили вернути домів до міста. В сполочности помічника коцурика сі оддыхли, но мали велику ділему – што з ним? Ід коцурикови ся ніхто не гласив, а ани го не глядав. Было ім жаль зохабити малого безбранного твора самого, главні зато, же ся ближыла зима, а самы не знали коли ся до дому на село вернуть. По засіданю родинной рады было єдногласні прияте рішіня, же сі коцурика возмуть із собов до міста.

Коцурик в своїй картоновій шкатулці на колінах панічки ся так выбрав на велику авантуру, повну очекованя. Першы раз в животі путовав автом, а так далеко. Треба повісти, же ся тримав чесно. Путь перешла без проблемів. Цілов драгов з передніма лабками на воблаку авта з отвореныма устами слідовав за вшыткым, што ся коло нёго робило.

– Боже, який є тот світ великий і ужасный, – помявковав сі. Но найвеце го інтересовало авто, в котрім путовав.

– То є супер річ тото авто, а як знає скоро біжти. З таким автом бы-м поїмав каждую мыш. Не мала бы передо мнов нияку шансу, – конштавовав коцурик і узнанливо покывовав голово.

Ітензівне переживаня свого путованя і новы імпульзы коцурика так вычерпали, же при приході до міста твердо заспав. Так малый коцурик з валалу припутовав до великого міста.

(Вибране з Літературного конкурзу Марії Мальцовской 2023, 3. місто)

Юрко Харитун

Мої солові

ПОЕЗИЯ І Я

Поезія – піраміда
на яку я довго
вийти не міг
Поезія теперь
учителька моя
учить ня як жыти
як любити
Зато її так люблю і я
Поезія бережок мій...
Сиджу на ній і роздумую
кілько напишу
іщі віршів о любви.

АКОРДЫ ДРОЗДІВ

Коли пишу я глухий як пень
не чую коли, де і як болить
Так є і як выйду на двір
і чую прекрасный пташок спів
в саді соловів
герлічкы під облачком моім
на стрісі вороблів
на дротах ластівкы
што вернули ся з далеких
країн
Я собі акорды дроздів
облюбив
Їх бы колись і Бетовен
до своїх сімфоній вложыв.

ПТАШКА І ТЫ

Пташку не мушу відіти
Сидить десь в конарю
чую її спів
і знаю яка
І тебе не мушу відіти
не мушу чути голос твій
Приложу руки на твої груди
і добрі знаю, же то ты.

ДЕ ДОБРІ ВІРШАМ?

Велё віршів напишу
не на папірь і не пером
в думках їх ношу як на руках

В голові діру не маю
не вылетять, не пропадуть
Лем маю страх
же папірь хтось погужвать
шмарить до коша
або на вогни згорять
Найлїпше їм в думках
коли хочү
прочітам і вам.

ЗГАДКА

Як голый в терню
чую ся колись і я
Коли собі спомяну
як дівочки без лах
купали ся у вырї
Не маю страх
можу лежати і на іглах
Найлїпше менї тогды
не мусять быти ани перины
лем кедь коло мене ты.

КОЛИ ПРИСНИЄ СЯ

Приснило ся менї
луков вілы перешли
На рїнєх хотять
затанцєвати собі
Як не тїшыти ся такїй красї!
На рїнєх не танцєвали
циганочки молоды
глину місили на валькы
Розболочены заболочены
ішли умыти ногы до рїкы
Но хто бы не любив такы сны.

МОЖЕ ПРАВДА ТАКА

Коли на тебе чекам
минута довша як день
Порїг перекрочү
і стою як пень
На дворї никого не видно
лем мою тїнь
Падать доджік
скоро прийде і сніг
а я так чекам цілый рік
Може правда така
ты не могла найти пішник?

СОВІСТЬ

Совість зубы не має
грызе як пес
Перед нєв не сховаш ся,
не утечеш
Псови кісточку шмариш
і перестане
А совість великый трест
коли нечїста
грызе і рве тебе
як вітор листя
Поміч єдина
быти чоловіколюбцєм
чоловіком достойным
свого мена.

ПОЕЗИЯ ЯК ХЛІБ

Поезія про мене
пірамїдов была
на яку я выйти не міг
Теперь така як наш Бескід
з якого видно цілый світ
Іщі так крыла мати
над ним лїтати
і чути голос Русинів
Їх слова і співы
вложыти до віршів
Поезія про мене така
як на столї свіжый хлїб
што моя мамка упекла.

НЕДОПИСАНЫ ВІРШЫ

Выйду на бережок
сяду на санкы
на меджі скок
і летять...
Не біда, же санкы зломены
зломена і рука моя
Могло ся стати штось гірше
потвердят і мої віршы
якы на столї
недописаны лежать.

МАЯК

Выше Снины
Полонины
А над гатєв Газдорань

Ту не можеш заблудити
Бескід буде маяком
На порїг тебе заведе
через хотарь пішником
Потїшить тебе
коли учуеш:
Хрїстос раждаєт ся
Славїте єго!

НЕ ЗГАДУЮ

Є велє хворт на світї
є велє лїків на них
Про мене были
мамины руки
і усмів її
Збігло і выкыпіло лїто
як молоко на пецу
Добїгнути не мож
Помалым кроком не можү
Помалым кроком селом
не перейду
А скакати
не дарить ся менї
Лїпше коли
не згадую їх.

МАЧАНКА

На дворї буря
Перуны били, трепали
на облачік мати
деку вішала
жебы не было видно їх
В молитвах мы ніч пережыли
а рано сонечко світило
Тїлько потїхы было тогды
до ліса іти на грибы
І тепер маю дяку
на добру мачанку
Коли цянкала по столї
Добрї памятам, мамко.

*(Юрко Харитун: Мої
солові. Пряшів: Академія
русиньской культуры в СР,
2023,*

Одбыв ся 60. семінар карпаторусиністікы

14. марца 2023 ся в засідалні Факулты гуманітных і природных наук Пряшівской універзіты, ул. 17. новембра ч. 1 одбыв у тім році першы, але од року 2009 уже шістьдесяты семінар капаторусиністікы, котрый організує Інштiтут русиньского языка і культуры ПУ.



• Главныма особами 60. семінара карпаторусиністікы были: (зліва) ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., унів. доц. і лекторка 60. семінара Мгр. Домініка Новотна.

Притомных поздравила на засіданю модераторка семінарів карпаторусиністікы з Інштiтуту русиньского языка і культуры ПУ у Пряшові ПгДр. **Кветослава Копорова, ПгД., унів. доц.** Выступаючов лекторковна семінара была інтерна докторандка споминаного інштiтуту Мгр. **Домініка Новотна**, котра ся спеціалізує на русиньску літературу найстаршой генерації Русинів, што іщі в періоді перед Першов світовов войнов, або тісно по ній емігровали до США. До своєї презентації закомпоновала цінну фотодокументацію, напр. імінгрантську шыфу, котра приплавала до Нью Йорку в році 1905, або шыфу повну емігрантів, меджі котрыма были і Русины, што доплавала до Еліс Айленд в році 1913. Поступно ся наши Русины в „Новім світі“ зачали змагати і

ставляли собі церквы, (наприклад найстаршу грекокатолицьку церквов в Пенсільванії, котра є з року 1887), закладовали розлічны сполкы і організації (ціннов є фотографія Братства апостолів Петра і Павла, котре основали парохіане о. Алексія Товта в місті Мінеаполіс в році 1891, або і титулна сторінка новинкы *Американскій русскій вѣстникъ*, што выходила в роках 1892 – 1952 в Пенсільванії і выдавав ей сполок Соєдиненіє). Тему *Ку генезі емігрантської літературы карпатських Русинів в США* представила выступаюча в контексті трех генерацій карпаторусиньских авторів в США, причім підкреслила, же предметом ей інтересу є главні перша – найстарша генерація, репрезентована передовшыткым грекокатолицькыма священикыма, бо тота генерація сі у своій творчости заховала язык своїх предків (тот був презентований дакількома варіантами, а поступно і двома графічныма сістемами – азбуков і словацьков латиніков). Діскусія, котра наслідовала позад лекції ся несла в тоні припомянута вызначных особностей-Русинів, котры за „великов млаков“ досягли успіхы і стали ся світово знамыма за свої вынятковы skutky, або за ціложывотны активіты ці досягнута нелем на полю літературы і культуры. На семінар пришли ай їх потомкове, родина, ці краєне. Перепоінём на сучасну русиньску літературу было представліня найновшых публікацій, котры вышли од посліднёго семінара, як ай автограміада, бо на семінару были притомны ай дакотры русиньскы авторы, котрым недавно вышли новы публікації. В Місяцю книги, котрым ся марец традує, сьме так оддали почливість нелем минулым, але ай сучасным русиньским авторам і їх творчому потенціалу, котрым обогачують русиньску літературу.

-кк- фото: **З. Цітрякова**



Родина Іларіона і Іріны Ільковічовых – вызначна родина русиньской інтелігенції (1)



Родічі Діоніза Ільковіча – Іларіон і Іріна, роджена Тороньска

Іларіон Ільковіч (26. 1. 1874 – 10. 3. 1956) був грекокатолицькый священик в Шарішкім Щавнику і у Фулянці коло Пряшова, ёго жена была Іріна Ільковічова (13. 8. 1881 – 3. 9. 1953), роджена Тороньска. Отець Іларіон, або Гілар владів веце языками. Знав добрі по мадярьскы, німецькы, російскы, словацькы і, самособов, по русиньскы. Родина грекокатолицького священика Іларіона Ільковіча была русиньской народности.

Доведна ся в русиньській грекокатолицькій родині отця Гілара і ёго жены Іріны народило четверо дітей – **Миколай, Діоніз, Алексій і Марта**. Родічам барз залежало на освіті своїх дітей, зато вшыткым дали можность штудувати на високих школах. Двоми ёго сынове,

Миколай і Діоніз і дівка Марта штудовали на Універзиті Карлові у Празі, Алексій там не доштудовав право.

Хоць в офіціальных документах фігуровало властне мено (Г)Іларіон Ільковіч, містне жытельство, враховано найблизшой родини, знало ГК священика Іларіона під меном Гілар Ільковіч. Так го ословлёвали, но і сам ся так підписовав. Іларіон Ільковіч був веце раз арештований, наперед фашістами про свое несоглашіня з гардістичнов, людацьков політиков, по заказі і ліквідації ГК церькви по Пряшівскім соборі дня 28. 4. 1950, в 50-х роках зась комуністами. Кедь го пропустили з арешту, не вернув ся до Пряшова, але із женов Ірінов жыли ведно в Братіславі ай із сыном Діонізом, котрый їх догodoвав до смерти.



Миколай Ільковіч

*(*1904, Шарішскый Щавник – †1978, Пряшів)*

Найстаршый із сородинців – Миколай ся народив в Шарішскім Щавнику. По матурі на реалній гімназії в Пряшові був приятый на Природознавчу факулту Універзیتی Карловой в Празі, а то на спеціалізацію: учитель математики і фізики. Выштудовав успішно. Свою педагогічну карьеру зацінав на Руській гімназії в Пряшові в році 1936, за Словацького штату, робив на Руській учительській препарандії в Пряшові (інштїтут виховлєвав учителїв про основны школы) як директор.

З політичных причін був з того посту іщі почас войны одкликаный. По войні прияв місто на Середній промышловій школі ставебній у Пряшові, де учів аж до пензії. Выховав дві генерації ставебных техніків, приправив на далшы штудії будучих ставебных інжїнірїв і архїтектїв з выходной Словакії. Екстерно чїтав лекції з фізики і вїв з нїй цвїчіня на Педагогічній факулті УПЙШ в Пряшові.

Ёго найвешков залюбов у вольнім часі была атлетїка. Дакїлько рокїв був фунціонарём, розгодцём атлетїки на крайскій уровни. На ёго честь zorganizовали пряшівскы атлеты Меморїал Миколая Ільковїча в легкій атлетїці.



Марта Ільковїчова

*(*1912, Фулянка – † 1993, Пряшів)*

Наймоладшов із сородинців была єдина дївка Марта. Матуровала на Реалній гімназії в Пряшові. На Фїлософїчній факулті Універзїты Карловой у Празі выштудовала російскый і нїмецькый язык. По навернутю до Пряшова учїла языки на Руській гімназії в Пряшові. В 1950 році, в часі тзв. Пряшівского собору, при арештованю свого отця, грекокатолицького священїка Іларїона Ільковїча, остро протестовала, за што і ей затримали. Мусїла ся учительства здати за то, же ся поставїла на обрану свого нянька, котрый не хотїв переступити на православному віру. Таким способом ся про ню браны вшыткых школ на Словакії заперли. Роботу їй нашов брат Дїонїз. Далшы рокы пережыла в Шаморїні, де робїла учтовнічку на дружствї. Як пензїстка ся вернула до Пряшова. Ту жыла аж до своєї смерти.

Дїонїз Ільковїч

*(*18. януар 1907, Шарішскый Щавник – † 3. август 1980, Братїслава, фізїк і фізїкальний хемїк русиньского походжїня)*

Дїонїз Ільковїч ся народив Іларїоновї Ільковїчовї і Ірїні Ільковїчовї в Шарішскім Щавнику як другый сын – 18. януара 1907. Родина ся



по народжіню Діоніза одстіговала до Фулянки, де Іларіон був грекокатолицьким священиком у ГК парохії до року 1950.

Манжелка Діоніза ся звала Ленка, роджена Сасінкова (1922 – 2012), была довгорочнов научнов заместнанкынёв Фізикального інштитуту САН. Походила із Попраду. Діоніз ся з нёв зознавив на танечній забаві в Братіславі.

Мали дві дівкы: РНДр. Дагмар Ільковичову, к. н, народжену в році 1951. В році 1988 ся оддала другый раз за Івана Гавла, брата чеського президента Вацлава Гавла, є выштудована математічка. Друга дівка ся народила в році 1952 і зве ся Ева Потфаёва-Ільковичова. Є академічнов сохарьков і авторков веце умелецькых релъєфів свого нянька.

Ранній період діяльства Діоніза Ільковіча

По скончіню Чехословацькой реалной гімназії в Пряшові одышов Діоніз Ільковіч штудовати до Праги. Зачав на стройницькій і електротехнічній шпеціалізації ЧВУТ (ČVUT), но по року переступив на Природознавчу факулту Універзіты Карловой. Почас штудій (1925 – 1929) ся ёго інтерес концентровав передовшыткым на хемію і фізіку, но навщівлёвав тыж велё лекцій, цвічнь і семінарів з математікы. В році 1930 здобыв свідоцтво учітельской способности з хемії про высшы і з математікы і з фізікы про низшы класы гімназії і про середні школы. Кедь мав в другій половині 30-ых років ХХ. стороча проблем найти собі роботу, розшырив свою учітельску способность і о апробацію на

навчаня фізікы про высшы класы гімназії і середні школы (1937).

Уже в часі штудій зачав Діоніз Ільковіч робити в лабораторії професора Ярослава Гейровского (нескоршого носителя Нобеловой цїны за фізіку або фізікалну хемію) і під ёго веджінём написав на Хемічнім інштитуті УК (1930-1932) дізертачну роботу *„Штудія ортутёвой кванковой катоды при електролітічнім розкладі воды“*. Обгайнём той работы здобыв в році 1932 тітул РНДр.

Діоніз Ільковіч і ёго ровніця

На Гейровского інштитуті або офіціално на Інштитуті про фізікалну хемію на Універзіті Карловій робив інтерно лем до року 1932, потім лем як негонорованый асістент, зато зачав учіти хемію і фізіку на трёх пражских гімназіях і реалках. Попри тім і надале робив на Гейровского інштитуті і партіціповав на вытворіню теоретічных основ поларографії.

В лабораторії професора Гейровского на самім зачатку ся Діонізови Ільковичови подарило доведна з італьскым фізіком Семераном вынайти методу компензації капаци́тних прудів (публіковали о тім сполочну статью в році 1932 і



была то перша Ільковічова научна публікація ці стаття). *Компензачным обводом*, котрый авторы вынашли, ся у великій мірі подарило ануловати рушивый набіячий пруд (*rušivý nabíjací prúd*) і тот обвод був од того часу частёв вшитых комерчных поларографів.

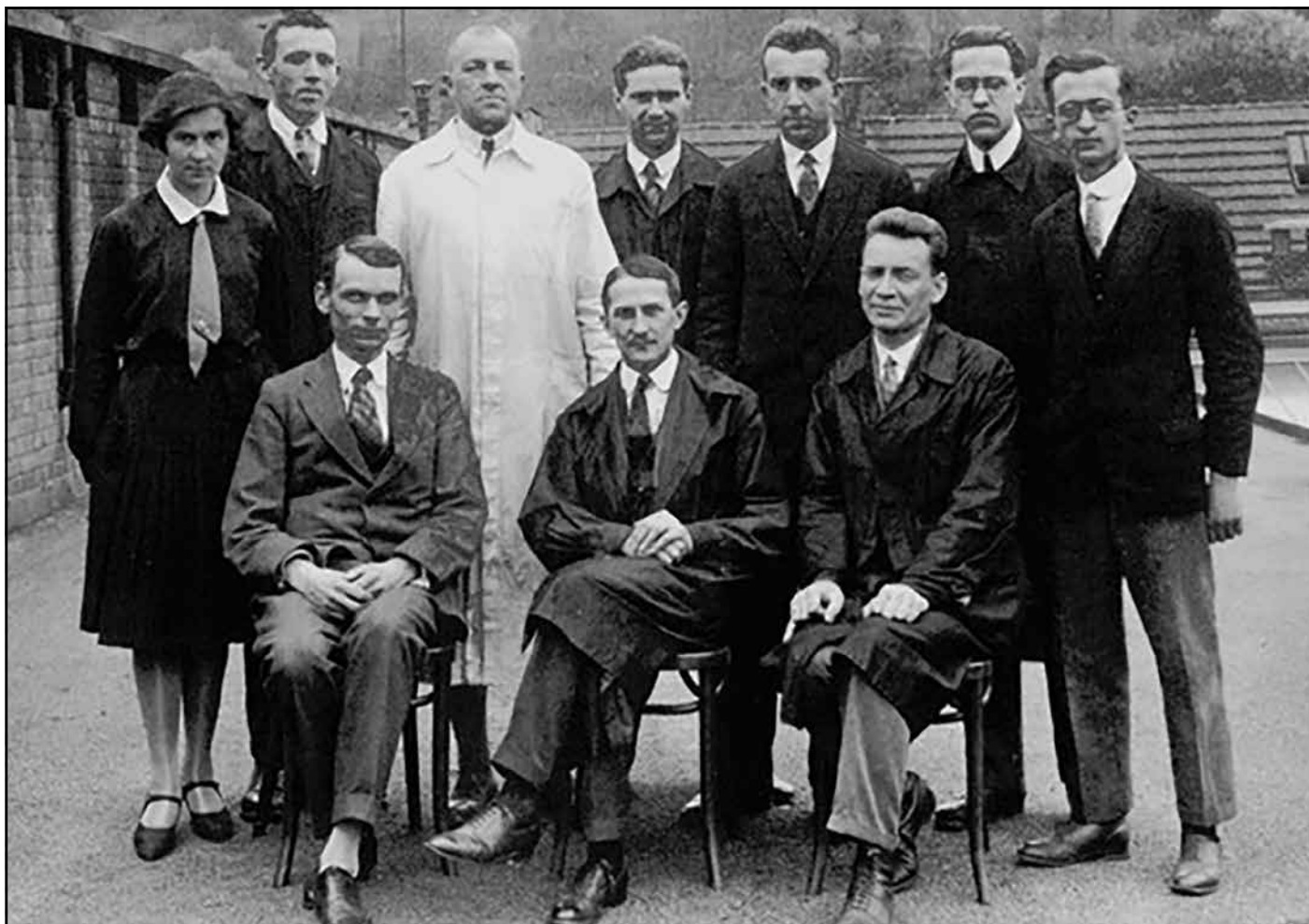
Найвызначнішим выслідком снажіня Діоніза Ільковіча на Гейровского інштитуті было **в році 1934 одводжіня одношіня меджі поларографічным діфузным прудом, концентраціёв розтоку і характерістіками квапковой ортутёвой электроды** знамого як **Ільковічова ровніця, котра є основным правилом поларографії: $i_d = 708 n D^{1/2} m^{3/2} t^{1/6} c$**

Публіковав ей в своїй найвызначнішій научній публікації / статі в англійцкім языку в двойязычнім французско-англійцкім часописі – *Collection of Czechoslovak Chemical Communications Vol. 6, рік 1934*. Тота стаття о обяві поларографії є найцітованішим словацьким научным жрідлом до днешнёго дня. Дотеперь є то найцітованіша робота словацького фізікального хеміка. Є то найважнішый теоретічний обяв поларографії, науки, котра визначує притом-

ность хемічных латок в розтоку мірянём електричного напятя і електричного пруду меджі двома електродами.

Професор Бырдічка о Ільковічовій ровніці написав: *„Dômyselne odvodená rovnica sa stala medznikom vo vývoji polarografickej metody. Jeho korekcia na konvekciu kvapaliny svedčí o fyzikálnom dôvtipe, ktorý ho vždy viedol k jednoduchej a matematickej formulácii problému. Všetky neskoršie a zložitejšie odvodenia dospeli prakticky k tomu istému výsledku.“* Як написав професор Й. Корыта в своїй статі о професорови Гейровскім і поларографії (1984) *„...тота ровніця є едно з найцітованішых фізікальных одношінь, котре вышло з нашої країны“*.

За свого пражского перебування Діоніз Ільковіч публіковав за сім років девять самостатных научных работ і штири із сполуавторами, котры публіковав в научнім французько-англійцкім часописі *Collection of Czechoslovak chemical Communications*. До року 1939 было шість ёго работ цітованых 55 раз, з того на главну ёго роботу, котра обягує Ільковічову ровніцю, ся науковці з цілого світа одкликовали 24 раз.



• Сполочна фотографія з Гейровского лабораторії. Професор Гейровський сидить в середині, Діоніз Ільковіч стоїть цалком вправо.

Пражський період закончив уже в Братіславі книжков публікацієв *Поларографія*, выданов у році 1940 Єднотов чехословацьких математиків і фізиків у рамках едіції *Cesta k vědení*. Книжку професор Гейровський назвав шыроко хоснованым методологічным помічником поларографії.

Поларографія

Поларографія є електрохімічний процес, в котрім суть главными діями переносы йонів в тестованім розтоці меджі двома електродами. Ортутєва квапкова електрода і цілый способ, як гальванометром міряти ток пруду на ній, є геніалным обявом професора Ярослава Гейровського. Барз довго експериментовав, но вшыткы хоснованы електроды ся електролізов мініли і мініли ся тыж їх фізікально-хімічны властности. Аж дотогды, покы професор Гейровський не пришов на то, же може поужыти як электроду ортутєву квапку. Ортуть є нелем водива і добрі розпуцать многы металы, но єдночасно є течуча і так може легко утримовати свою форму і при неперурошованім току йонів на ей поверьху. За тот обяв дістав професор Гейровський Нобелову ціну за фізіку.

Ільковічовым приспінєм к розвитку той metody є точный математічний попис того, што ся на поверьху електроды одограє. Выядрив то ровніцєв, котра несе єго мєно і котра ся стала єдным з главных теоретічных стовпів поларографічної metody і донєсь є найцітованішым научным выслідком словацького науковця. Попри Ільковічовій ровніці є барз важна і Гейровського-Ільковічова ровніця, котру сформуловали доведна і котра пописує ход лімітного діфузного пруду в реверзібілных редокс сістемах.

Жытелі сідліска коло станіці метра Ладві ся з несподіванєм заставлєвали коло будовы Інштїтуту фізікальной хемії Ярослава Гейровського Академії наук ЧР і фотили собі ей. На бочній стїні інштїтуту ся в році 2022 обявив великий напис з Гейровського-Ільковічовов ровніцєв. Інштїтут фізікальной хемії Ярослава Гейровського Академії наук ЧР ся так в рамках проекту ONEM припоїв ід голандських містам Лайден, де стїны прикрашать уже вісем ровніць, і Утрехт. Цїлєм того проекту є вказовати верейности красоту математічного выядрїня фізікальных ці хімічных явів, припоминати выжны научны обявы і особности, корты в данім місті жыли і творили.

Робота Діоніза Ільковіча як науковця

За научны успіхы в поларографії собі міг vybrати рочну штудійну стаж, котру абсолвовав у Паріжу на Сорбоньській універзіті як штіпендіста французькой влады. В школьскім році 1937/1938 абсолвовав тоту стаж на Фізікально-хімічний інштїтуті паріжской універзіты Сорбонна у професора Рене Одюберта (René Audubert). Ту штудовав ультрафіалову жару за помочі фотоелектричных компютерів.

Іщі через паріжску стаж рекомєдовав професор Гейровський, жебы ся Діоніз Ільковіч у них габілітовав на доцента. Діоніз наперед роздумовав, ці прыяти тоту рекомєдацію, но кєдь по выголошіню автономії Словакії в році 1938 го Міністерство школства і освіты в Празі пропустило із штатных служеб ку 31. 12. 1938 і Міністерство школства і народной освіты Словакії го вызвало, жебы од 1. 2. 1939 наступив службу на Штатну словацьку реалку в Бардеєві, Ільковіч пожадав в януарі 1939 о припушіня ід габілітації на Універзіті Карловії в Празі і на основі того пожадав словацьке міністерство школства, жебы го вхабили в чеській метрополі. Протягом року 1939 засїдала габілітачна комісія (професоры Гейровський, Томічек і Завішка), котра написала 13-странову справу. Были написаны посудкы і 26. 10. 1939 ся одбыв габілітачний колоквій. Заклучна часть габілітачного конаня, а то габілітачна лекція, была становлена на 17. новембра 1939. Но, не одбыла ся про запертя чеських высоких школ німецькыма націстами в Протектораті Чехы і Морава.

В осени 1939 Словацька висока школа технічна, основана в році 1937, пропонувала Діонізови Ільковічови пост мїморядного професора технічной фізікы на місто чеського професора Йозефа Саганка, котрый ся вернув до Бърна. Ільковіч пропозицію прыяв і Міністерство школства і народной освіты Словакії го на пропозицію професорьского колектіву СВШТ выменовало за мїморядного професора технічной фізікы. За тыждень наступив на місто предности Інштїтуту технічной фізікы СВШТ, нескорше ведучого катедры фізікы Електротехнічной факулты СВШТ. На тій позіції зістав 33 рокы (до року 1972). В Братіславі по зряджїню Природознавчой факулты Словацькой універзіты (або Універзіты Коменського (1919)), котра ся в роках 1939 – 1954 называла Словєньска універзіта) був в октобру 1940 выменованый за мї-

морядного негонорованого професора фізики даной факулты СУ. Тото про нёго значило далше педагогічне затыжнія, бо мав лем єдного асисента Дезідера Томкуляка, а ку нёму прибыли іщі штуденты Імріх Старічек, Владимир Гайко з Кежмарку, пізніший председа САН, основатель ПрФ УПЙШ в Кошіцах, єй декан і ректор УПЙШ, або фізікальний хемік, академік Войтех Келле (Kellö), котрый був тыж Русином із Цігелкы. Діоніз Ільковіч так в основі приправлєвав першу генерацію словацькых високошкольскых педагогів і науковців-фізіків. Попри тім на Природознавчій факулті Словацькой універзіты вів лекції і семінары з хемії і фізікальной хемії. Єдночасно вів і **Фізікално-хемічны розговоры** на Природознавчій факулті СУ, де в марцу 1943 позвав із універзіты в Ліпску професора, носителя Нобеловой ціны, Вернера Гайзенберга (Wernera Heisenberga), основателя квантовой механікы.

Професор Ільковіч був в Братіславі міморядно вытяжений адміністративными, організачними і педагогічними повинностями і зато єго научна работа уступила дозадзду. По приході до Братіславы публіковав в році 1940 лем в Празі написану монографію *Поларографія*, што была єго єдина научна монографія, но до научных часописів написав десятки научных статей.

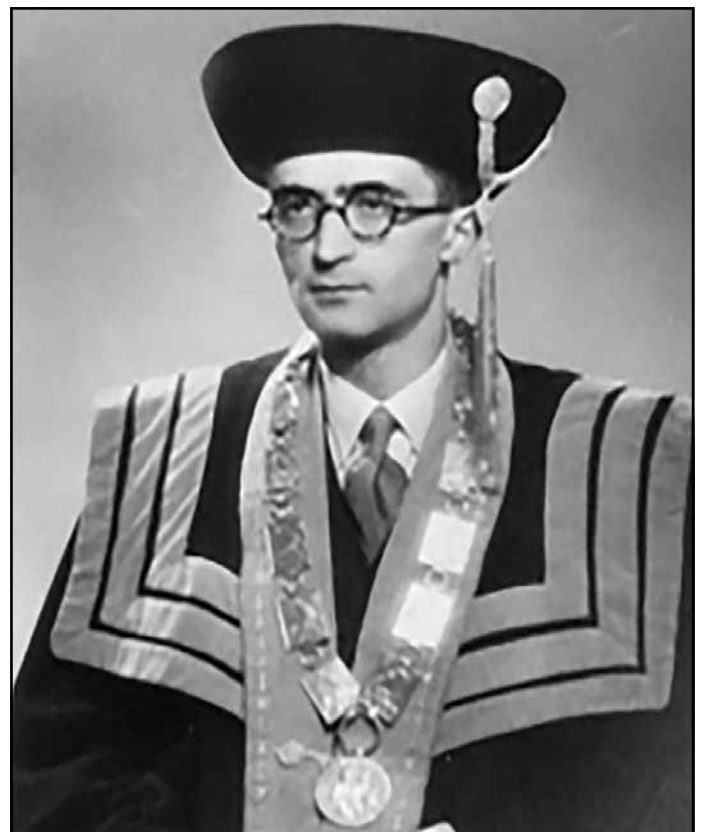
Діоніз Ільковіч – декан Природознавчой факулты Словацькой універзіты – 1942 – 1945

Професор Ільковіч хотів барз модернізувати навчання фізики на Природознавчій факулті Словацькой універзіты. Зато хотів у році 1941 на факулту закликати чеського доцента др. Вілема Кунзла, котрый належав меджі визначных європейскых шпеціалістів на рентгеноскопію. Но німецькы уряды не мали про тото снажнія професора Ільковіча порозумліня і доцента Кунзла із Протекторату Чехы і Морава на Словакію не пустили. В році 1942 зась Міністерство школства і народной освіти Словакії не доволило отворити на ПрФ СУ Інштїтут атомовой фізики ПрФ СУ, бо не мав рядного професора фізики. Но по тім, што в році 1943 ся Діоніз Ільковіч став рядным професором фізики на СВШТ і в августі 1944 і рядным негонорованым професором фізики на ПрФ СУ, був 26. 8. 1944 зряджений Фізікальний інштїтут ПрФ СУ і Діоніз Ільковіч ся став єго предностом. Од року 1942 був Діоніз Ільковіч і деканом ПрФ СУ – аж до ослободжїня

Братісавы в апрілю 1945, коли із функції декана одступив.

По войні Діоніз Ільковіч, в тім часі уже рядный професор фізики на СВШТ і на ПФ СУ пожадав о докончїня габілітації. І так 3. мая 1946 му професорський колектів ПрФ Універзіты Карловой уділив „*veniam docendi*“ про шпеціалізацію фізікална хемія. Розсяг Ільковічового педагогічного діятельства ся по войні іщі розшырив. На Лікарській факулті СУ вів лекції і семінары із лікарської фізики і дочасно був і предностом Інштїтуту лікарської фізики на ЛФ СУ. Кедь ку тому прирахуєме і лекції і семінары, котры вів на Природознавчій факулті СУ і на СВШТ, было то поступні над єго силы. Зато повторно пожадав доцента др. Вілема Кунзла, жебы пришов до Братіславы. По далшых двох роках адміністративного натїгованя, чеський доцент Вілем Кунзл ся у фебруарі 1948 став предностом Фізікального інштїтуту ПрФ СУ в Братіславі і взяв на себе главну тяжобу педагогічного діятельства на ПрФ СУ. Діоніз Ільковіч дефінітивно перестав учіти на ПрФ СУ в році 1951 і наповно ся зачав занимати лем своєв педагогічнов і організачнов работов на Електротехнічній факулті СВШТ, днесь СТУ.

Зачатком 50-ых років ХХ. стороча ся професор Діоніз Ільковіч концентровав на основаня Словацькой і Чехо-словацькой академії наук. По вытворіню Словацькой академії наук 18.





юна 1953 був выменованый за рядного члена-академіка САН і став ся ей научным секретарём. Окром того був і підпредседом математічно-фізікальной секції ЧСАН і председом комісії про математику і фізіку САН. З той комісії vznikнув наперед в році 1955 Кабінет фізіки САН (з двома заместнанцями) і в році 1958 Лабораторія фізіки САН із 20 заместнанцями. 3. януара 1963 vznikнув Фізікальний інштїтут САН із 60 заместнанцями. Діоніз Ільковїч стояв на ёго челї до року 1973.

І так мож повісти, же Діоніз Ільковїч стояв при зродї і першїм розвою трїх основных фізікальных інштїтуцій Словакії: Інштїтуту технічної фізіки СВШТ, Фізікального інштїтуту Природознавчой факулты Словацькой універзіты і Фізікального інштїтуту САН. З них ся поступно розвинули практично вшыткы далшы фізікальны інштїтуції на Словакії. Кедь ку тому придаме Ільковїчове педагогічне діятельство і факт, же выховав першых фізіків як своїх асистентів, мож повісти, же **правом ся Діоніз Ільковїч поважає за основателя словацькой фізіки.**

На розвою словацькой фізіки брав участь і в пізнішых роках. Быв ведучім Катедры фізіки Електротехнічної факулты СВШТ, председом Научного колегія фізіки САН, председом Народного комітету про чїсту і апліковану фізіку, членом председництва Словацькой комісії про удїлёваня научных тітулів. Быв тыж главным

редактором научного часопису САН од ёго основаня в році 1957, а то *Matematicko-fyzikálneho časopisu SAV*.

Діоніз Ільковїч і ёго Фізіка

Окромов капїтолов Ільковїчового научно-педагогічного діятельства было написаня і выдання двох учебників.

1. **Векторова кїлькость** (Vektorovú počet) (выданный у 1945 і в 1950 році)

2. Першого словацького високошкольського учебника – **Фізіка (Fyzika)**, котрый в роках 1958 – 1971 вышов в пятїх выданнях в цілковім тіражу 40 000 екземплярів. І днес є то все модерный учебник фізіки, дослїдно писанный векторовов кїлькостїв, котрый обяговав главны области фізіки. Хоць був урчений про студентів техніки і первїстно про тых, котры навщївлєвали Ільковїчовы лекції, хосновав ся і на Природознавчїй факултї СУ. В шпеціалізованных часописах было публікованых з Ільковїчом як автором або сполуавтором 17 орігінальных научных работ і в часопісі „*Rozhledy matematicko-přirodovědecké*“ Діоніз Ільковїч публіковав 6 рефератів.

Діоніз Ільковїч – научна особность словацькой фізіки

Професор Діоніз Ільковїч ся протягом II. світової войны в Братїславі і пізніше, аж до своєї смерти, став главнов научнов особностей сло-

вацької фізики. Фізики, котрых виховав, і ёго сполуробітници гварили, же був барз нарочный, но єдночасно барз методічний. Не стерпів неясне выядрёваня і дбав на точно дефінованы терміны. Ёго лекції мали все ясну і продуману концепцію, были без словного баласту і їх приправі присвятив много часу, враховано властноручно вырабляных помічників, котрыма демонштровав высвітлєваны явы. Быв доказом того, же добрый учітель може про своїх студентів зроби́ти барз велё і без надбытку пінязей і в цілковій планій атмосфері в сполочности.

Подля слов ёго студентів був професор Ільковіч особностєв, котру характеризовала нелем миморядна научна ерудіція, компетентность, но і непереконателна робітность, а ку тому і незвычайны характеровы властности. Ёго одношіня ід студентім было повне решпекту ку ним як ку колегам. То, же много часу веновав приправі лекцій, тыж го характеризує як доброго учітеля. Научну карьеру не ставляв над інтересы своїх студентів. За студійну літературу, котру про студентів написав, не брав жадный гонорар, бо подля нєго бы то было про них дороге. Школы і інштітуты будовав дословно своїма руками – в синім плащу стяговав бутор, запоєвав електрицькы выпиначі і засувкы, зби-

вав школьскы лавкы і підлогы; єден час доконця заряджовав інтернат Горьскый парк і бывав там доведна із штудентами. Мав на старости і реновацію Смоленіцького замку про потребы Словацькой академії наук.

Діоніз Ільковіч не був сухым патроном. Інтересовав ся о культуру, природу і шпорт. Ёго дівкы потвердили, же їм веновав цілы вікенды і малоколи дома бісїдовав о роботі. Занимав ся шпортовым літанєм на ветронєх і малых летадлах. Знав грати на многих музичных інштрументах. Грав на гусях, на гармоніці, цїмбалі, балалайці і мандолині. Владів вєце языками, як вшиткы сородинці і отець, знав по французькы, англїцькы, мадярьскы, російскы, чеськы, словацькы і по русиньскы.

Діоніз Ільковіч – послідні роки жывота і оцініня названы ёго меном

В марцу 1976 одышов професор Ільковіч на пенсію. Но і на пензії ся інтересовав діятельством у фізиці на Словакії, на катедрі і в цілій фізікалній комуніті. Не потішыв ся довго пензії, вмер скоро, 3. августа 1980 в Братіславі як 73-рочный. В році 1982 председництво САН зрядило **Честну плакету Діоніза Ільковіча** за заслугы у фізікално-хемічных науках.

Кедь в Млиньскій долині в Братіславі vznikло за соціалізму „академічне місточко“, де мають центры Факулта електротехнікы і інформатікы СТУ, Математічно-фізікална факулта і Природознавча факулта Універзіты Коменського, то значіть бывшы робочі міста Діоніза Ільковіча, Народный выбор главного міста Братіслава назвав в 80-х роках XX. стороча улїцію, котра веде ку тому ареалу, **Ільковічовов улїцєв**.

Памнятна табла

Діонізови Ільковічови – 26. 9. 2005

З нагоды отворіня нового академічного рока 2005/2006 одкрыли **памнятну таблу** професорови Діонізови Ільковічови на будові СТУ на Мітній улїці в Братіславі дня 26. 9. 2005. По академікови Д. Ільковічови славностні назвали і **універзітну авлу СТУ**, перед котров ся находить тота памнятна табла. Была одкрыта председом САН, проф. Штефаном Лубі, др. н., за участи ёго жены Ленкы, дївок Дашы і Евы, внука, президента Гашпаровіча і челных представителів СТУ і штудентів.

(Продовжіня в далшім чїслі.)



• Ланка Ільковічова, проректор Словацькой технічної універзіты, проф. Инж. арх. Роберт Шпачек, к. н., і внук академіка Ільковіча при одкрываню памятной таблы на будові СТУ на Мітній улїці в Братіславі.

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словакія

ЗІРС выдало далшы дві монументалны історічны публікації

Здружіння інтелігенції Русинів Словеньска (ЗІРС) ся довгодобо в рамках свого діяльства занимать русиньсков історієв. На своїм конті вже має дакілько філмів, публікацій, котры документують політичны, культурны, але і умелецькы ці релігійны аспекты розлічных історічных періодів народа жыючого в Карпатах.

Ку концу рока 2023 ЗІРС выдало далшы дві монументалны історічны публікації, котры суть цінным вкладом про вшыткых, што ся хоць лем дакус интересуєть русиньсков історіографієв, причім єдну з них можеме приписати ку популярно-науцній літературі, а другу веце ку научным выданням.

Продовжіння Чехословацького світа в Карпатах

Здружіння інтелігенції Русинів Словеньска іщі в році 2018 выдало з нагоды святкованя сторочніці першой Чехословацькой републікы публікацію з назвов **Чехословацький світ в Карпатах**, в авторстві Владіміра Куштека.

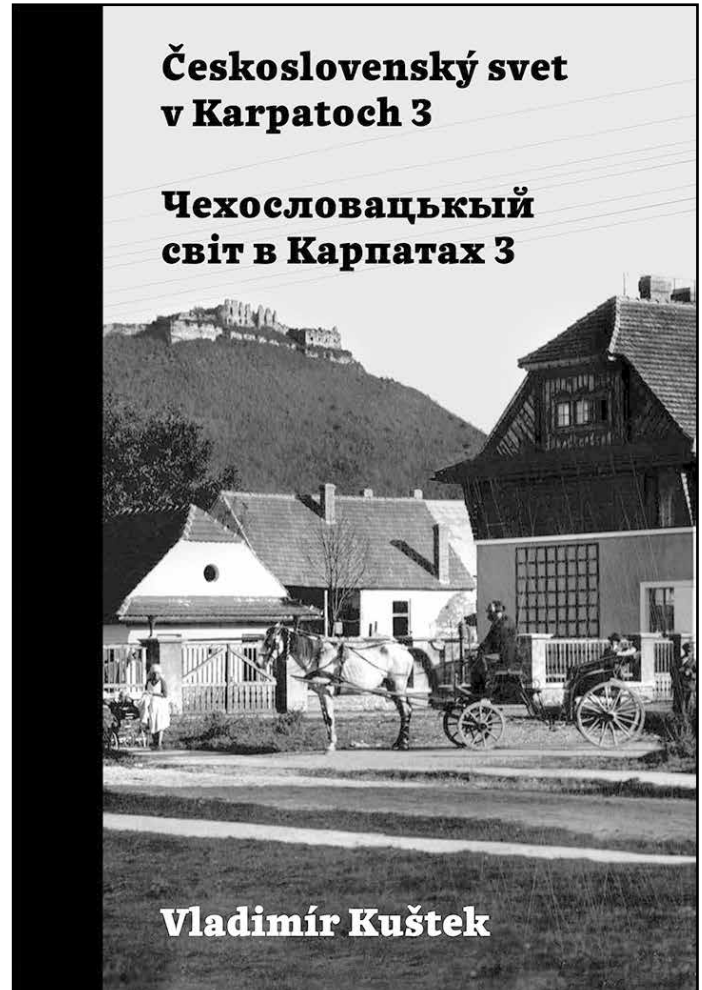
На образový матеріал, історічны фотографії богата публікація мала за ціль припомянути собі період розвитку Підкарпатської Русі в роках 1919 аж 1939, коли тотя країна была частєв Чехословацькой републікы.

Пізніше наслідовало выдання продовжіння той публікації під назвов **Чехословацький світ в Карпатах 2**. Другый том був присвячений історії штоденного жывота на Підкарпатській Русі.

В минулім році ЗІРС выдало далшый том під назвов **Чехословацький світ в Карпатах 3**. Книжка, єднако як попередні два томы, має тексты писаны в чеськім, словацькім і русиньскім языку. Тексты зась збогачує величезне множество цінных історічных знімок, які досвідчують, же Владімір Куштек знова раз серьєзно пробадав архівы.

Чехословацький період зохабив слід

В третім томі найдеме такы капітолы як Воєньскый жывот в часах першой Чехословацькой републікы, Чеськы і словацькы подникателі в Ужгороді і Хусті, Підкарпатське астрономічне общество в Ужгороді, Высыланя Чехословацького радія на Підкарпатську Русь, але дочітаме ся і о розвитку будованя драг, о автомобілізмі



на Підкарпатю, о земледільстві, гасічах ці о кінах на Підкарпатю, но і много далшого.

„Чехословацький період в роках 1919 – 1939 зохабив непереглянутелный слід на Підкарпатській Русі,“ пише автор в резюме публікації.

„Передвойнове двадцятьлітя принесло про Русинів народне возроджіння нелем в змыслі політичнім, але і в областях освіты і культуры. Конштитуція ЧСР гарантовала можности розвитку народного жывота і захованя властной ідентічности і членам інших народностей, жыючих в країні. Вызначным фактором при обнові Підкарпатя была розвинутость западных частей републікы в господарській области і области освіты, а в непосліднім шорі участь

чеських і словацьких одборників на розвиток того краю."

Якраз о тых і далшых фактах подля автора подають свідоцтва капітолы новой публікації. *„В часах передвойнового періоду є в краю зазначений розвиток і в областях сполоченьского жывота і културы."*

„Свідоцтва і спомины нам приипоминають Підкарпатьску Русь – сусідню землю, з котров сьме жыли в сполочній державі, і котра є частёв сполочной културной і історічній дїдовизны," закончує Куштек резюме в новій 184-сторінковій публікації.

Доповнена Країньска границя професора Шворца

Історік Петер Шворц ся довгы роки у своїх научных баданях интересує і темами русиньской історії. Універзітний професор Пряшівской універзіты в Пряшові в році 2003 выдав по словацькы публікацію під назвов *Країньска границя меджі Словакієв і Підкарпатьсков Русёв (рр. 1919 – 1939)*.

Была то перший раз уцілено спрацована монографія, котра захоплює словацько-русиньскы односины в меджівойновім періоді, і їх цілодержавны і меджінародны капчаны на веце як 400 сторінках.

Ведно із фотографічным матеріалом і добовыма мапами тота книга ілустровала предствы розлічных політічных субектів, як встановити выходну границю Словакії, а была нагороджена Премієв Літературного фонду за научну роботу в році 2003, як і Оцінінєм ректора Пряшівской універзіты.

По двадцятёх роках Здружїня інтелігенції Русинів Словеньска выдало нову, розшырену верзію той публікації, де найдеме приближно третину нового матеріалу. Як повів про нашу редакцію професор Шворц, без нового матеріалу бы ся ани не пустив до другого выдання.

Книга не стратила актуальность

Шворц у вступнім слові пише, же *Країньска границя меджі Словакієв і Підкарпатьсков Русёв (рр. 1919 – 1939)* выникла на основі вецерочного баданя в домашніх (словацькых, поз. ред.), як і заграничых архівах – в Празі, Бонні, у Відню. Были в ній схоснованы архівны матеріалы з архіву і депозитарів Народного музея в Празі.

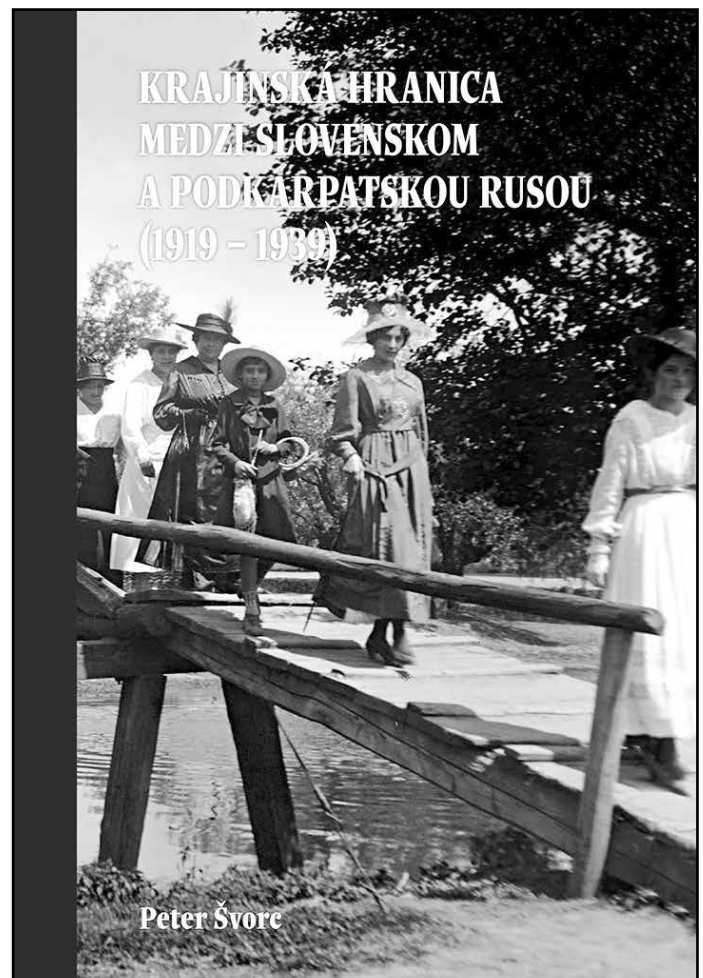
„Од першого выдання книги в році 2003 перешло 20 років, а кедьже інтерес фаховой і лаїцькой публікы о проблематіку словацько-русиньского сполужытя і односин не перестав, доконця якраз наопак, наріс, схосновав єм пропозицію Здружїня інтелігенції Русинів Словеньска, і ёго председы Інж. Яна Липиньского, приготовити друге выдання книги," пише Шворц.

„Подля реакцій одборників, книга не стратила ніч із своёй актуальности, доконця в часі трагічного воєньского конфлікту Росії і Україны, котрый почав у фебруарі 2022, вопрос границь (державных і країньскых), і етнічности населїня в тім середнёевропскім просторі і історічнім контексті ся іщі веце укріпив," продовжує Шворц у своім вступі.

Границя была все проблемом

Як пише автор у новім 420-сторінковім выданю великого формату, встановлїня будьякой границі поставленной на етнічных прінціпах было в середнёевропскім просторі одвсе великым проблемом.

„Выходило то з довгодобого етнічного перемїшаня населїня розлічных народностей."



Такый проблем не обышов ани Словаків, ани Русинів.“ О границі Шворц пише як о одвікім феномені, котрый в собі обсяговав дві тенденції – єдну, котра капчать, другу, котра одділює.

„Инак тому не было ани у двох славянских сусідів, Словаків і Русинів. Но меджі нима повстав вопрос границі як скutoчной чары діліня аж по выникнутю Чехословакії на концю рока 1918, респектівно, в році 1919, кедь частёв Чехословакії ся стала теріторія днешнёго Закарпатя в сучасній Українській републіці. Дотогды членове обидвох народів жыли ведно в Угорьску. В половині 19. столітя, правда, почали політичны пред-

ставителі єдних і других жадати властну автономну теріторію в рамках Угорьска, але про резолутну неволю угорьской влады така державносправна алтернатіва ся не реалізовала. Значіть, не выникала ани жадна границя меджі Словаками і Русинами,“ пише Шворц, котрый цілу проблематику словацько-русиньской границі детално описує і аналізує на сторінках нового выдання книги.

Обидві публікації Здружіня інтелігенції Русинів Словеньска, котры вышли з друку ку концю рока 2023, были підпорены з Фонду на підпору культуры народностных меншын.

Здрой: ЛЕМ.фм

Мгр. Петро МЕДВІДЬ, Пряшів, Словакія

Моніка Кандрачова лавреатков Премії Фра Анджеліко

Кандрачова має у своїм репертоарі русиньскы народны і духовны співанкы. Як інформовала Пресова канцеларія Конференції єпіскопів Словакії (ТК KBS), в Прімаціалнім палацу в Братіславі собі 20. фебруара 2024 перевзяли Премію Фра Анджеліко – покровителя художників, далшы лавреаты в области словесного, вытварного і музичного уменя, котры ся своєв творчостёв вынятково заслужыли о розвиток хрістіаньской культуры на Словакії.

Особности нагородила Рада Конференції єпіскопів Словакії про науку, освіту і культуру, котру веде ордінарій Озброєных корпусів і озброєных сил Словацькой републікы – римокатолицькый єпіскоп **Франтішек Рабек**.

За музичне уменя стала лавреатков Премії Фра Анджеліко **Моніка Кандрачова**, котру знаме як інтерпретку, яка має у своїм репертоарі і русиньскы народны і духовны співанкы.

Славностне передаваня премій ся одбыло вже 22-ый раз, і брало на нїм участь веце єпіскопів латиньского і выходного обряду, умелецька і академічна общіна, представителі церьковного, культурного і общественного жывота. На передаваню брав участь і апостольскый нунцій на Словакії **Нікола Джірасолі**.

В рамках події Моніка Кандрачова і выступала, ведно із своїм сыном, таксамо популярным співаком і прімашом **Андрієм Кандрачом**.

Моніка Кандрачова

Народна співачка, лавреатка тогорочной Премії Фра Анджеліко, є на музичній сцені уж дакілько десятков років. **Моніка Кандрачова** ся

народила 26. януара 1956 в селі Дячів, окрес Сабінов, в грекокатолицькій русиньській родині **Яна і Марії Канющакowych**. Мама была дівочім меном Штельбаска. Ёй уйко Канющак по войні довгы рокы учітелёвав в русиньскім селі Нижні Репашы.

Зо співом зачала уж на основній школі. Перше оцініня здобыла як дванадцятьрочна на цілословацькым конкурзі в Пряшові. Почас середнєшкольскых штудій брала участь на цілодержавнім конкурзі **Мелодії приятельства і репрезентовала регіональний фолклор в Петербурді і в Москві**.

Позорность на ню обернув редактор редактор братіславского штудія Словацького радія **Ондрей Демо**, знамый фолклоріста, і запросив ей на награваня до Братіславы. Так зачала довгодоба і успішна сполупраца з державным радіом. Записы **Кандрачовой** были vybrаты і до меджінародной конкурзной переглядки радіозаписів **Prix musique folklorique de Radio Bratislava** в категорії автентічного фолкlorу.

Іщі за студентьскых часів брала много раз

участь і на Маковіцькій струні, што была в тім часі єдина конкурзна преглядка русиньской і української співанки в Чехословачії. У своїй кар'єрі виступала на многих фестивалах дома і за границями, ці на властных концертах. Моніку Кандрачову мож знати із многих телевізних програмів, а головно з многих альбумів, на котрых співають фолклор, но і паралітургічны співанки.

Найзнамішы альбумы на казетах і на ЦД вышли під назвами: *Dze ši, sosničko, rosła* (1991); *O, Marije, Maty Boža* (1993); *Narodil sa Kristus v Betleheme* (1993), *V Nazareti zacvila lelija* (1994); *Christos voskrese* (1994); *Na Levockeje hure dzvon še oziva* (1995); *V Betleheme novina* (1995); *Christos prosredi nas* (1996); *A čija to chyža* (2004); *Sinu muj, sinu muj* (2005); *Oj zabava* (2009); *Najkrajšie koledy* (2010); *Spievajme Márii* (2011); *Anjelským pozdravením* (2011), *Spev je môj život* (2012); *Moje naj* (2013); *Pod Tatrami спі Ježiško* (2021); *Znej pieseň Márii* (2023)

Окрем того, сполупрацювала, наприклад, і на аудіозаписах зо Словацькым народным умелецькым колективом (Slovenský ľudový umelecký kolektív). У 2016-ім році дістала Нагороду председателя Пряшівського самосправного краю од тогдышнєго жупана Петра Худїка.

Найквеша честь про Моніку Кандрачову, а і нагорода, было то, же могла привитати Святїшого Отця Йоана Павла II. в Пряшові у 1995-ім році піснєв *Божя мати, чїста Дїво*. Пізніше, таксамо співом, у році 2021 витала і Папу римского Франціска в Шаштїні і Пряшові.

Премія Фра Анджеліко

Премія Фра Анджеліко одказує на італійского маляря і домініканьского священника, котрого Папа римський Йоан Павел II. выголосив за блаженого у 1982-ім році. Властным меном звав ся Джовані з Фієсоле.

Познатый є вдяка тому, же в Каплічці Николая V. у Ватікані зробив цікл фресок з назвов Судьбы святого Лаврентія і святого Штефа-



на. В монастирю Сан Марко у Флоренції намалєвав фреску Страшний суд, пізніше докончів олтарный образ Благовіщеніє Дївы Марії в Костелі Сан Доменіко у Фієсоле.

Прославив ся головно образом Корунованя Дївы Марії, і выслужив собі ним званя Фратер Джовані Анджеліко (Фра Анджеліко). Як єден із найвызначнішых малярїв флорентьской пізной ренесанції став покровителєм художників.

Оцініня про художників в подобі Премії Фра Анджеліко з боку Конференції єпископів Словакїї уділюють ся од 2002-го року. Оцінєваны суть люде, котры до своєї творчости кладуть хрістіаньскы думкы і цінности.

Здрой: ЛЕМ.ф.м.

Фото © TK KBS / Peter Zimen,
Erika Kandráčová

РУСИН Одборный і літературный часопис выдавать Академія русиньской культуры в СР (6х гоґне, náklad 1100 ks, IČO: 17079748). Предплатне 12 євр. Адреса редакції: Академія русиньской культуры в СР, Duchnovičovo nám. 1, 080 01 Prešov, SR. Телефон: 0917 171 912. Шефредактор: Мгр. Александер Зогуляк, языковий редактор: ПгДр. Кветослава Копорова, ПгД., редактор: Мгр. Михал Павліч, ПгД. Регістрачны чїсла: ISSN 1339-5483, EV 328/08, MČ 49 589. Адреса на интернеті: www.rusynacademy.sk, e-mail: zozulakpo@gmail.com. Выдане 6. апріля 2024 р.

**KULT
MINOR**

FOND NA PODPORU KULTÚRY NÁRODNOSTNÝCH MENŠIN

Realizované z finančnou podporou Fondu na podporu kultúry národnostných menšín



• Рада Конференції єпископів оцінила особисті зусилля у сфері науки, освіти і культури, котру веде римокатолицький єпископ Франтішек Рабек, який передав оцініну за музичне умення лавреатці Премії Фра Анджеліко Моніці Кандрачовій.

Інститут русиньського языка і культури
Прашівської універзѣты в Прашові

Вас позывають на

9. - 29. Юна

СТУДІУМ САВРАТНО-РУТНЕНОРУМ

12. рочник Меџнародной літнѣй школы
русиньського языка і культури

2024



<http://www.uniro.sk/cjkm/ hlavne-sekcije/urjk/ls/2024/>

